Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 270 (12970) | 1985 чылдың ноябрь 21, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 копеек

СЭКП-ниң XXVII съездизинге уткуштур

БЕШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

СЭКП-ниң XXVII съездизин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш социалистиг чарыш Бии-Хем районнуң совхозтарының ажыл-ишчилериниң ортузунда калбарган. Сүт-бараан фермаларының коллективтери сүт бүдүрерин көвүдедир дээш шалыпчы ажылдап келгенинден күрүнеге сүт садарының беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Район он бирги беш чылда күрүнеге 31020 тонна сүт садар турган, ноябрь 15-те 31223 тоннаны саткан.

«Өөк» совхозтуң саанчылары эки ажылдап турар. Олар күрүнеге сүт садарының беш чыл планын өске ажыл-агыйлардан мурнай күүсеткен. Ылаңгыя Чаңгыс-Ааш сүт-бараан фермазының коллективи чарышка эки көргүзүглерни чедип алган. «Хадың», «Саян» совхозтарның сүт-бараан фермалары беш чыл даалгаларын база күүсеткен.

Районнуң ажыл-агыйлары пландан ажыр сүт садарын уламчылавышаан.

Т. ХЕРТЕК.
Бии-Хем район.

ШАЛЫПЧЫЛАР НЕМЕЖИП ТУРАР

СЭКП-ниң XXVII съездизинге тураскааткан социалистиг чарыштың үре-түңнелдии хүн бүрү өзүп турар. Чурттуң коммунистериниң улуг шуулганынга күш-ажылчы белекти коллектив бүрүзү белеткеп турар. Ол дугайында «СЭКП-ниң XXVII съездизинге — шалыпчы күш-ажылчы 27 декада» деп девизтиг социалистиг чарыштың он чедиги декадазының түңнелдеринден көрүп болур.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелинде республиканың бүдүрүлге, тудуг черлериниң, транспортунуң, амыдырал хандырылга адырларының, совхозтарының 2 муң ажыг ажыл-ишчилери, 140 ажыг бүдүрүлге бригадалары он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседипкенин рапорттааннар. Ам бо хүннерде «Тыва кедээ тудуг» трестиң КМК-1070-ниң, Шагаан-Арыгның арга-ыяш ажыл-агый чериниң, Кызыл районнуң холушкак бараннар садыының болгаш өске-даа черлериниң коллективтери беш чыл онаалдаларын боттандыварының кырында келгеннер. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда, Кызылдың № 1 АТБ-зинде күш-ажылчы чарыш идепкейжээн.

Декада бүрүзүн шалыпчы күш-ажылдың декадазы болдурары — амгы үеде республиканың күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң сорулгазы ындыг болур ужурлуг.

БИСТИҢ КОРР.

МУРНАКЧЫ АНЫЯКТАРГА ШАҢНАЛДАР

СЭКП-ниң XXVII съездизинге уткуштур социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алганы дээш «Шамбалыг» совхозтуң мурнакчы комсомолчу - аныяктарын шаңнап, мактаан. ВЛКСМ Төп Комитединиң «Он бирги беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээ-биле каңнакчы Олег Хертек, тракторист Тевер-оол Доңгак, чолаачылар Владимир Хомушку, Филат Куулар, повар Анна Сарыглар, ажылчын Светлана Ооржак болгаш оон-даа өскелер шаңнаткан. ВЛКСМ Төп Комитединиң «Алдын тараа» деп хөрек демдээн тракторист Удай-оол Монгушка, ажылчын Мария Ондарга тывыскан.

Бөлүк мурнакчыларга хүндүлел бижиктерни база тывыскылаан.

С. МОНГУШ.

УНИВЕРМАГТА

ЧУРУКТА: Кызыл хоорайның «Саян» универмагында пөстер аймаан садыглаар килдистиң эргелекчизи Серафима Ивановна Хуснутдинованың удуртуп турар садыгжылар бригадазы он бирги беш чылды чедиишкинниг доозарының чарыжын калбартып турар. Ол улуг хемчээлдиг болгаш хөй бараанныг килдис планның даалгаларын ай санында ажыр күүседип, чарыштың мурнуу одуруунда болуп келген. Серафима Ивановна боду база садыглап турар. Ол хууда планын ажыр күүседир дээш база күженииишкиннig ажылдап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирер

КЫЗЫЛ ТУКТУГ СОВХОЗТА

Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» совхоз үшкү кварталдың түңнели-биле социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган. Совхоз он айларда күрүнеге чылда эът садарын 90 хуу, сүттү 90, дүктү 100 хуу күүсеткен.

Мурнакчы ажыл-агыйның мал ажылдыглары кыштаглаашкынче эки белеткелдиг киргеш, ону организастыг эгелээн. Совхозтуң Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга салбырларының дөрт хойжу бригадаларында чеден сес кодан хой бар. Амгы үеде Бора-Тайга, Ак-Даш салбырларның шупту малчыннары кыштагларында көжүртүнген.

Бо чайын малчын коданнарда элээн чаартылгаларны кылган. Чижээлээрге, Бора-Тайга салбырның Чечектиг хойжу бригадазы (бригадири М. Д. Хертек) чаа туткан ийи улуг хой кажаазын алган. Бригаданың Хөлчүктүгде, Чечектигде малчын коданнарынче узуну беш километр оруктуу дескилеп, делгемчидип кылган. Мооң мурнунда чылдарда ол черлеп чүгле аъттыг, тергелиг көжүп турган малчыннар бо күзүн ол оруктап машина-биле көшкен. Акта көвүрүгнү кылганы малчыннарның аргыжылгазынга база кончуг таарымчалыг болуп турар. Малчын Дадар-оол Монгуштуң Оргу-Шөлде кыштаан бүрүнү-биле чаарткан — чуртталга бажыңын, хой кажааларын, чунар-бажыңны туткан.

Совхозтуң мал чеми белеткекчилери ниитизиниң малынга чемнер белеткээриниң планын бо чайын ажыр күүсеткеннер, ынчангаш кодан бүрүзү сиген, сула болгаш өске-даа чемнер-биле чедер кылдыр хандыртынган. Ол ышкаш малчын коданнарда кышкы одалгага хереглээр хөмүр-дашты чедирип дүжүргүлээн. Малчыннарның суг-биле хандырылгазын үзүктелдирбейн турар. Малчын коданнарның электри-биле хандырылгазын экижидери-биле коданнарже шөйген шугумнарның эргижирээн чагыларын солуп, чамдык кыштагларда моторларны салып турар.

Алдан-маадыржылар эрткен чылын төрүүр чүс баш хойга онаашты 84 хураганны алган. Бо чылын олар оон-даа хөй башты камгалап алырын хүлээнгеш, кыштаглаашкынны эки эгелээннер.

Л. МОНГУШ.

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ Р. РЕЙГАН-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ноябрь он тостуң хүнүнүң ийиги чартыында М. С. Горбачевтуң Р. Рейган-биле беседазы үргүлчүлээн. Беседаның түңнел кезээ оларның чүгле ийилдирзиниң аразынга бооп эрткен.

Кежээ када СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары АКШ-тың Президентизиниң алдары дээш шайлалга тургускан, аңаа Р. Рейган кадайы-биле болгаш ийи таланың чугаалажыышкыннарда киржикчилери барганнар. Кыска чүве чугаалап дашкалар солчуушкуну болган.

Ноябрь 20-де чугаалажыышкыннарны совет делегацияның тускай турар черинге үргүлчүлээн.

АКШ-тың тайбыңталалакчыларын М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев ноябрь 19-та АКШ-тың дайынга удур эң улуг шимчээшкиннериниң болгаш организацияларының удуртукчуларын оларның дилээни ёзугаар хүлээп алган.

АКШ-тың сураглыг хөй-нииити ажылдакчылары —мурнунда президентиге кандидат турган Джесси Джексон, ядролуг боо-чепсекти бүдүрерин соксадыры дээш национал кампанияның күүсекчи директору Джейн Грюнебаум, ядролуг политиканы сарыылдыг ёзу-биле чорудары дээш демиселдиң национал комитединиң күүсекчи директору Дэвид Кортрайт, Риверсайд хүрээзиниң чепсегленииишкинни дүжүрериниң төвүнүң удуртукчузу Кора Вайс, «Херээженнер дээди деңнелге үре-түңнелдиг ужуражыышкын дээш» шимчээшкининиң удуртукчузу Джастин Мерритт болгаш өскелер-даа Женевага дээди деңнелге ужуражыышкынга чедиишкинниг күзээш, М. С. Горбачевка тайбыңның бижиин дамчыдып бергеннер.

Ядролуг боо-чепсекти бүдүрерин соксадыры дээш, Совет Эвилелиниң үлегери-биле АКШ-тың ядролуг бүгү шенелделерин соксадыры дээш демисежип турар бир миллион беш чүс муң американнар ол бижикке ат салганнар.

Тайбыңның америк талалакчыларының күзелдери совет кижилериниң күзелдеринге болгаш бодалдарынга дүгжүп турар-дыр деп, беседа үезинде М. С. Горбачев демдеглээн. Совет делегация боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырын, совет-америк харылзааларга болгаш делегей байдалынга эки талаже өскерлиишкиннерни чедип алырынга бүгү-ле болдунар чүүлдерни Женевага кылыр дугайында чагыглыг келген деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ Р. РЕЙГАН-БИЛЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң АКШ-тың Президентизи Р. Рейган-биле чугаалажыышкыннары ноябрь 20-де Женевага Совет төлээ черинге үргүлчүлээн.

Чугаалажыышкыннар М. С. Горбачевтуң болгаш Р. Рейганның чүгле ийилдирзиниң аразынга беседалардан эгелээн. Ооң соонда беседалар:

совет таладан —Э. А. Шеварднадзениң, Г. М. Корниенконуң, А. Ф. Добрынинниң, А. Н. Яковлевтиң, Л. М. Замятинниң, А. М. Александровтуң;

америк таладан — Дж. Шульцтуң, Д. Риганның, А. Макфарлейнниң, А. Хартманның, Р. Риджуэйниң киржилгези-биле үргүлчүлээн.

Чугаалажыышкыннар хүннүң ийиги чартыында үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде

ОДАЛГА-ЭНЕРГЕТИКТИГ КУРЛАВЫРЛАРНЫҢ КАМНАЛГАЗЫ ДЭЭШ

1985 чылдың үшкү кварталында одалга-энергетиктиг курлавырларны камнап алыр талазы-биле үлетпүр, автотранспорт бүдүрүлгелериниң болгаш тудуг, коммунал-амыдырал организацияларының аразынга социалистиг чарыштың түңнелин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профоблчөвүлел үндүрген.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, партияның XXVII съездизин төлептиг уткуур сорулга-биле республиканың үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелери болгаш совхозтар одалга-энергетика курлавырларын камнаар талазы-биле социалистиг чарышка киришкеш, боттуг түңнелдерни үшкү кварталда чедип алганын демдеглээн. Үшкү кварталда республикада 962 муң киловатт-шак электри энергиязы, 211 тонна кывар-чаар материалдар болгаш котел-суугуга ажыглаар 4096 тонна одаар чүүл камнап алдынган. Электри болгаш чылыг энергияларын камнап алыр талазы-биле 32 хемчеглер боттанган. Ооң түңнелинде чедип алган экономиктиг ажыктыы 6 муң киловатт-шак электроэнергия болгаш 3800 гигокалорий чылыдылга энергиязы болган.

Эки көргүзүглерни «Тыва коммунэнергонуң», сөөктен далган кылыр заводтуң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективтери чедип алган.

Ооң-биле чергелештир чамдык бүдүрүлгелер, организациялар болгаш совхозтар 587 муң киловатт-шак электри, 1254 гигокалорий чылыг энергияларын ажыр чарыгдаан. Оларга «Тудуг кезектери» комбинат, пассажирлер АТБ-зи, № 2 автобүдүрүлге, чер ажылдарының тудуг эргелели, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Жданов аттыг, «Көк-Тей» совхозтар, Сосновкада дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйы хамааржыр.

Социалистиг чарышты организастап турарында четпестер бар. Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйынга, Кызылдың тууйбу заводунга, автосептелге заводунга, «Кызыл тудуг» эргелелинде, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде болгаш өске-даа коллективтерге социалистиг чарышты эреңгей организастаан.

Бирги черни ээлээн «Тыва коммунэнергонуң» коллективин социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва профоблчөвүлелдиң шилчиир вымпелин болгаш 200 рубльдиң акша шаңналын тывысырын доктааткан.

Ийиги черни сөөктен далган кылыр заводтуң коллективи алган.

Социалистиг чарыштың негелделерин күүсетпээнин барымдаалааш, 1985 чылдың үшкү кварталында шаңналдыг черлерни совхозтарга тывыспас деп шиитпирлээн.

Одалга-энергетика курлавырларын камнаар дээш социалистиг чарышты организастаарын экижидерин министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелериниң, организацияларның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга, профэвилел комитеттеринге дааскан.

БЕРИМЧЕЗИН КӨВҮДЕДИР

СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1985 ч.) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени 1986—1990 чылдарда болгаш 2000 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының төлевилелин канчаар-даа аажок улуг сонуургал-биле таныжып көрдүм. Совет кижилерниң чаагай чоруун көдүреринге, экономиканың бүгү адырларын хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннеривис-даа, мурнувуста турар сорулгалар-даа аажок улуг болгаш нарын дээрзин ук төлевилелди номчуп таныжып ора, угаап бодап ордум.

Он бирги беш чылда партияның аграр политиказының амыдыралга чайгылыш чокка боттаныпп, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының чедиишкинниг күүсеттинип турары кончуг өөрүнчүг. Аъш-чем программазын хүлээп алганының соонда чүгле үш чыл эрткен, ынчалза-даа ол кыска үе иштинде дыка хөй чүүлдер кылдынган.

Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринге болгаш Аъш-чем программазын боттандырарынга мелиорацияның ролю улуг дээрзин төлевилелде онзалап демдеглээн. Мелиорация программазы черлерниң үнүш-дүжүткүрүн бедидери дээш демиселге чаа улуг үе-чаданы ажыдып турар. Суггаттыг болгаш кургаткан шөлдерни бүдүн-чартык калбартырын төлевилелде көрүп турар, олардан үнүш ажылының продукциязын алырын ийи катап улгаттырар арганы бээр. Эң-не кол чүүл болза, ол планны боттандырганының түңнелинде бистиң чуртувуска агаар-бойдустуң кандыг-даа чайгылыышкыннары турзажок, чер ажылының бүгү продукциязының барык чартык кезиин суггаттыг черлерден ап болуру.

Черлерни мелиорастаар талазы-биле ажылдың хемчээли шынап-ла дыка улуг. Ынчалза-даа херектиң ужуру черлерни экижидер талазы-биле ажылдың чүгле хемчээл талазында эвес, а ооң шынарында болуп турар. Мелиорация тудугларының шынарын экижидери бистиң республиканың «Тыва суг тудуг» трезинге улуг хамаарылгалыг. Чүге дээрге суг тудуг организацияларының тудуп турар инженерлиг суггарылга системаларының техниктиг деңнели канчаар-даа аажок куду болуп артышаан. Ам бо хүннерде республиканың совхозтарында ындыг чылдагаан-биле куду деңнелдиг ажылдап турар инженерлиг суггарылга системалары эвээш эвес. Чижээлээрге, «Мурнакчы» совхозта Шуй суггарылга системазында чылдың-на 200—300 гектар чер чедир суггартынмайн турар. Карл Маркс аттыг совхозтуң Хемчик системазында — 249, «Енисей» совхозтуң Бай-Сөөт системазында —500, «Улуг Октябрь» совхозта — 100—150 гектар шөлдерни база ук суггарылга системаларының төлевилелин кылып тура, кылган частырыгларының түңнелинде база-ла чедир суггарып алыр аргазы чок. Республиканың суг ажыл-агый талазы-биле төлевилел институду үстүнде айытканывыс системаларда частырыгларны болгаш чедир көрдүнмээн ажылдарны өөренип көрүп тургаш, ук системаларны эде кылырының чаа төлевилелин ажылдап кылыр ужурлуг.

Мелиорацияны калбаа-биле чорудары —чугула херек. Ынчалзажок чаартынган черлерниң ажыктыын бедидер дугайында сагыш салыры оон-даа чугула. Бо талазы-биле бисте кылдынган чүүлдер ыракта четпес. Төлевилеттингени-биле алыр ужурлуг дүжүт бистиң республикавыста туттунган инженерлиг суггарылга системаларының чаңгызындан-даа алдынмайн турар деп дидими-биле чугаалап болур. Ол дээрге бистиң канчап-даа эптешпес ужурлуг чүүлүвүс-түр. Мелиорацияның ачызында чаартынган черлерниң ажыглалын тооп көрбес, ону ийиги черениң айтырыы кылдыр көөрүн суг болгаш көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары, тускай эртемниглери болдурбас ужурлуг.

Чамдык черлерде мелиорация системаларын ажыглап турары кончуг четпес, а ол ышкаш суг курлавырларын ажыл-агыйжы эвес чарыгдап турарывыс база чажыт эвес. Бо багай салдарлыг чоруктарны болдурбазы-биле он ийиги беш чылда суг ажыл-агый тудуушкунунуң айтырыгларын ниити күш-биле комплекстиг, системалыг, тодаргай болгаш ажыл-херекчи ёзу-биле шиитпирлээри чугула.

Чер-черде көдээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый организациялары мелиорацияның программазын боттандырып тура, кончуг оваарымчалыг болур ужурлуг. Чүге дээрге мелиорацияның айтырыгларын шиитпирлээри экология айтырыглары-биле ханы холбаалыг: черни чаартыры дээрге-ле бойдусче халдааны-биле дөмей. Бойдусту чагырар төлээде, аңаа оваарымчалыг болур херек. Аңаа хора чедирбейн, а ону экижидери, чаагайжыдары, ооң аргаларын көвүдедири эргежок чугула. Арга-ыяшты, чер-биле бир дөмей, тумагалаар ужурлуг бис, суг болгаш чер курлавырлары камгалаарынга, долгандыр турар бойдусту экижидеринге, чер кырынга бүгү амыдыралды кадыкшыдарынга ол канчаар-даа аажок улуг рольду ойнап турар. Мелиорацияның бир хевири болур культур-техниктиг ажылдарны мал чемнериниң эгээртинмес шыгжамыры болур чайгаар бүткен сиген шөлдеринге, одар-белчиирлерге чорударын база программада көрген болгай. Бистиң республиканың байдалынга ук ажылдары чорудары база негеттинип турар, ынчалза-даа ону чорударда бойдус камгалалын хажытпас херек.

Черлерни мелиорастаарының үр хуусаалыг программазын бистиң республикага боттандырар сорулга-биле, он ийиги беш чыл дургузунда күрүнениң капитал салыышкыннарының күсели-биле 7,6 муң гектар суггаттыг черлерни ажыглалга киирер, 6,0 муң гектар черде эргижирээн системаларның техниктиг байдалын экижидер, 300 муң гектар одар-белчиирлерни суг-биле хандырар, 10 муң гектар шөлге культура-техниктиг ажылдарны чорудар ужурлуг бис. Чаа беш чылда 3,4 муң гектар шөлдүг Балгазын база 3,2 муң гектар черни суггарар Кызылдың суггарылга системазын тударын көрүп турар. 1986 чылда 1,1 муң гектар шөлдү суггарар Сенек суггарылга системазын ажыглалга киирер, ук системаның онзагай чүүлү — аңаа хары угда бедик бүдүрүкчүлүг «Фрегат» деп маркалыг 15 суггарылга машиназының ажылдаары болур.

Ш. МОНГУШ,
Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң мелиорация килдизиниң начальниги.

БҮЗҮРЕЛДИГ-ДАА

Сүт-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң Ортаа-Тал сүт-бараан фермазы 1985—1986 чылдың кыштаглаашкынынга организастыг белеткенген, ферманың коллективинде он бирги беш чылдың сөөлгү чылында күрүнеге сүт садарының планын күүседириниң бүгү аргалары бар. Ол фермада ниитизи-биле 615 баш бода мал кыштап турар. Бо чылын ферманың мал чеминиң белеткели четчир: 1198 тонна силосту, 1000 тонна сенажты ферманың коллективи мал чеминге белеткеп алган. 225 тонна саваңны аңаа немей белеткээн. Фермада саваң, сиген хээндектээр ИГК-30 маркалыг ийи машина хонукта 8 тонна сигенни саар болгаш төрүүр инектерге белеткеп берип турар. Ындыг бөдүүн мал чеминге белоктуг бүдүмелдерни база холуп берип турар.

Инек ажаакчылары бызаа, молдурганы чылыг суг-биле суггарып, малдың чылыг кажааларын, мал азыраар кажааларны арыг-силиг тургузуп, оңгачаларны, шагжаларны немей боттарының күжү-биле кылып, мал чемин камналгалыг ажыглаарының бүгү аргаларын кылып турар.

Ферманың хоочун саанчызы Чокпак Сарыглар бодунда быжыглаан 20 инээнден доозукчу чылда 2400 кг сүт саар планын сентябрьда-ла күүсеткеш, чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 500 кг сүттү немей саарын хүлээнген. Саанчы Дензиваа Ондар база-ла чыл планын күүседириниң кырында келген.

Ферманың саанчыларының, кадарчыларының, бүгү коллективтиң мурнунда, бир-ле дугаарында, 1985 чылдың планныг онаалдаларын чыл төнчүзүнге чедир бүгү аргаларны ажыглап тургаш күүседир, бо чылдың кыштаглаашкынын бедик организастыг эрттирер, он ийиги беш чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээр сорулга туруп турар. Ферманың коллективи ол сорулгазын күүседип шыдаарынга бүзүрелдиг-даа.

Ш. КУУЛАГ

СЭКП-НИҢ XXVII СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

Съезд мурнунуң документилерин чугаалажып тур бис

МАГАДЫЛАЛДЫ ТУРГУЗАР ДЭЭШ

СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезиниң, СЭКП Уставынга өскерилгелериниң, 1986—1990 чылдарда болгаш 2000 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының төлевилелдерин Өвүр районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары калбаа-биле таныжып, ол чугула документилерни чугаалажып турар. Олар бо чугула партийжи документилерни чүүлдүгзүнүп деткивишаан, ында айыткан сорулгаларны амыдыралга боттандырар, СЭКП-ниң XXVII съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бо хүннерде политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

Районнуң экономиказының кол адыры— мал ажылы, ооң ажылдакчылары бар арга-курлавырларны долузу-биле ажыглап тургаш, күрүнеге мал продуктуларын садарының он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын 1985 чылдың октябрь 1-де ажыр күүсеткеннер. Малчыннар он бирги беш чылда ниитизи-биле 5451 тонна эътти, 1289 тонна сүттү, 404 тонна (арыг волокно-биле) дүктү садып, бердинген даалганы ажыр боттандырганнар. Пландан ажыр 14 тонна ажыг эътти, 89 тонна сүттү, 20 тонна дүктү саткан.

СЭКП-ниң XXVII съездизинге төлептиг ужуражыр, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дугайында кыйгырыгны республиканың кедээ ажыл-ишчилеринге үндүрген «Торгалыг» совхозтуң коллективи беш чылдың онаалдаларын сентябрь 30-де күүсеткен. Ажыл-агый 2335 тонна эътти, 324 тонна сүттү, 151 тонна дүктү күрүнеге саткан, бо саннар планда көрдүнгенинден ажып турар. Олар чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 100 центнер эътти, 100 центнер сүттү немей садарын хүлээнген. Совхозтуң малчыннары ниитиниң малының баш санын өстүрер дээш болдунар-ла хемчеглерни ап келгениниң түңнелинде онгу беш чылда турганындан бода малдың баш саны өзүлделиг болуп турар.

Он бирги беш чылда күрүнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын садарының планныг онаалдаларын «Ак-Чыраа» совхоз хуусаа бетинде күүсеткен. Ол ышкаш Чаа-Суур, Сарыг-Хөл, Чараш-Дыт сүт-бараан фермалары бердинген онаалдаларны күүседип шыдаан. «Ак-Чыраа» совхозтуң Чалааты хойжу бригадазының малчыннары эки ажылдаанындан төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 84 хураганы менди доруктургаш, бригадалар аразында чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орар.

Үстүнде адаан коллективтер бо күш-ажылчы чедиишкиннерни совхозтарда партия, профэвилел, комсомол комитеттери СЭКП-ниң XXVII съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты дээштиг организастап турган, ооң түңнелдерин чогуур үезинде үндүрүп, шаңнап-мактаарының дешпилгелиг аргаларын ажыглап келгенинден, коммунистерниң, ажыл-ишчилериниң даандырган ажыл-херээ дээш харысалгазын бедиткенинден база бар аргаларны болгаш курлавырларны планныг онаалдаларны күүседиринче мөөңнеп келгенинден чедип алган.

«Торгалыг» совхозтуң партия комитеди, дирекциязы ажыл-агыйны удуртурунуң арга-методтарын эде көрүп, ону сайзыраңгайжыдарының хемчеглерин ап, бүдүрүлгеге иштики бот-орулга-чарылганы улам ханыладып, бригада кержээзи-биле ажылдаар арганы нептередип, бүдүрүлге участоктарынга чек-биле санажылга системазын сөөлгү чылдарда шиңгээдип ап, күш-ажылдың төлевирин тенчү продукция-биле дорт харылзаалыг кылдыр тургускаш, совхоз бүдүрүлгезиниң ажыктыг, орулгалыг чоруун чедип алган. Бо совхозта хой ажылының орулгазы улгаткан, ында ажык чок чарыгдалдар эвээжээн. Ынчангаш мында эң чиик бот-үнелиг хой эъдин бүдүрүп турар. Бир центнер хой эъдиниң бот-үнези 150—160 рубльден ашпайн келген, ол болза планда көрдүнгенинден 30—40 хуу эвээш.

Совхозта бригада партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгаш СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезиниң, СЭКП-ниң Уставынга эдилгелериниң төлевилелдерин чугаалажып тура, чамдык эки кылдынган ажылдарны демдеглээш, чедир кылдынмайн турар чүүлдерже кичээнгейни угландырганнар. Партияның Программазының чаа эдилгезиниң база СЭКП-ниң Уставынга өскерилгелериниң төлевилелдериниң негелделеринге дүүштүр совхоз бүдүрүлгезиниң адыр бүрүзүнге партийжи өзекти быжыглаар, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер дээш бүгү-ле хемчеглерни алырын чугулалап айыткан. Ооң-биле чергелештир ажыглаттынмайн турар курлавырларны долузу-биле ажыглалче киирериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң аргаларын ажыглаарын чугулага көрүп турар.

Районнуң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өске-даа коллективтери торгалыгжыларның мурнакчы дуржулгазын нептеретпишаан, ону сайзыраңгайжыдарынче, эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедиринче, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарының угланыышкыны-биле ажылдап турар.

Совхозтарда 381 коммунист бар, оларның 78 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар. Мал, чер ажылының бригадаларын, сүт-бараан фермаларын он беш коммунист удуртуп, даандырган ажыл-херекти багай эвес күүседип келген. Ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаар херекке коммунистерниң киирип турар үлүү биче эвес. Оларга «Коммунизмче орук» совхозта СЭКП обкомунуң кежигүну, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады хойжу Монгуш Күнзеңмаа, «Торгалыг» совхозта СЭКП обкомунуң кежигүну хойжу Ховалыг Кара-оол, чолаачылар Юрий Маадыр-оол, Петр Сат, механизаторлар Монгуш Оптуг-оол, Ооржак Додуй-оол болгаш өске-даа коммунистер хамааржыр.

СЭКП ТК-ның октябрь (1985 ч.) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени съезд мурнунуң документилери-биле районнуң коммунистери, ажылчы чоннары таныжып, хуралдарга чугаалашкаш, совхозтарның бүдүрүлгелеринде шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни салып, ону эдип алыры-биле чүнү кылырының саналдарын киирип турар. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш ап чорудуп турар хемчеглер дээштиг эвес. «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» совхозтарда малдың янзы-бүрү чылдагааннардан чидер, өлүр чоруу хөй болуп артпышаан, ооң уламындан малдың баш санын өстүрериниң планныг онаалдаларын күүседири берге болуп келген. Малчыннарның, специалистерниң даандырган ажыл-херек дээш харысалгазын бедидери, оларны кижизидери дээш ажылды күштелдирерин партия комитеттеринден, эге организациялардан, совхозтарның удуртукчуларындан негелдени улгаттырган.

Өвүрнүң коммунистери, ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVII съездизинге төлептиг ужуражыр, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир, он ийиги беш чылды чедиишкиннинг эгелээринге магадылалды тургузар дээш бо хүннерде съезд мурнунуң социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип турарлар.

Т. МОНГУШ,
СЭКП Өвүр райкомунуң кедээ ажыл-агый болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң талазы-биле килдизиниң эргелекчизи.

ХӨРЗҮННҮҢ ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕР

Тываның дуржулга-мелиоративтиг станциязының эртем ажылдакчылары келир беш чылда болгаш 1990 чылга чедир чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының төлевилелин чугаалажып тура, ында айыттынган сорулгаларны боттандырарынга эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедириниң чугулазын онзалап турарлар. Ылаңгыя Тываның байдалынга суггаттыг черлерни эртемге үндезилеп, бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары оларның ажылындан улуг хамааржыр.

«Суггарылганың суг камнаарының технологиязынче шилчиирин дүргедедир, суг курлавырларын болгаш черни камныг ажыглаарының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар. Черни мелиорастаарының болгаш кедээ ажыл-агыйга шиңгээдириниң айтырыгларын комплекстиг шиитпирлээр». Бо дээрге Төлевилелден алдынган сөстер-дир. Ол сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга бистиң коллективтиң кылып турар дуржулгазы кескү черни ээлээр. Кедээ ажыл-агый продуктуларын элбедиринге, аъш-чем программазын шиитпирлээринге ол кончуг чугула.

Он ийиги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде бистиң республиканың кедээ ажыл-агыйының нити продукция бүдүрери элээн өзер. Ол өзүлде кол нургулайында, эртем-техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы болгаш күш-ажылды эргелеп башкарарының дешпилгелиг аргаларын шиңгээдип алырының ачызында чедип алдынар. Ындыг болганда чер ажылының эртемге үндезилеттинген системазын калбаа-биле ажыглаар, хөрзүн камгалаар ажылдарны чер болганга чорудар, кедээ ажыл-агый культураларын өстүрериниң интенсивтиг технологиязын шиңгээдир. Келир чылдан эгелеп республиканың совхозтарынга он муң гектар шөлге тараа бүдүреринге интенсивтиг арганы ажыглаары көрдүнүп турар.

СЭКП ТК-ның октябрь (1985 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш, республиканың совхозтары болгаш суг ажыл-агыйының организациялары он ийиги беш чылда алды муң ажыг гектар черниң суггарылга системаларын эде кылыр болгаш оларның суг-биле хандырылгазын экижидер, чер адааның сугларын 580 гектар черге ажыглаар суггарылга системаларын тудар, 200 муң гектар одарларны суггарар, бугаларны эде кылыр болгаш 10 муң гектар черге культуртехниктиг ажылдарны чорудар. Бо дээрге белен эвес сорулга дээрзи чугаажок.

Мелиорация системаларының техниктиг деңнелин амгы үениң негелделеринге дүүштүр чорудары сугнуң чидирин орайчок кызырар, амгы үениң күчүлүг техниказының күжүн бүрүн ажыглаарын хандырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер. Суггаттыг черден бедик дүжүттү алырының магадылалы моон үнер.

Тываның дуржулга-мелиоративтиг станциязы ногаа болгаш мал чеми культураларының дүжүткүр болурунга суггаттың болгаш чемишчидилгениң салдарын тодарадып турар. Бо талазы-биле дуржулганы эртемденнер Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң шөлдеринге үш чыл дургузунда кылып келген. Ук дуржулга сугну болгаш чемишчидилгелерни чогуур норма-чижек ёзугаар ажыглаарга, Тываның байдалынга 150 центнерден эвээш эвес картофельди, 500 центнер капустаны, кукурузаның 600 центнер ногаан массазын болгаш медени ийи катап кескенинден 10 тонна дүжүттү бир гектарга онаашгыр ап болурун көргүскен. Ук негелдени сагаан чамдык ажыл-агыйлар мындыг көргүзүглерни база чедип ап турарлар. Ынчангаш бистиң дуржулгавысты болгаш сүмевисти чер болганга нептередири чугула.

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 60 гектар шөлге суггатты болгаш чемишчидилгени таарыштырганының түңнелинде бир гектарга онаашгыр 157 центнер картофельди бо чылын алган. А 20 гектар черниң гектар бүрүзүнден 300 центнер капустаны өстүрген. Моон ап көөрге, үнүш өстүрериниң чурумун эртемге үндезилеп чорудар болза, курлавырлар хөй болуп турар. Төлевилелди сайгарып, моон соңгааргы сорулгаларны салып турар үеде ону чугулалап көрзе деп саналдыг мен.

Бис дуржулганы интенсивтиг технология ёзугаар чорудуп турар бис. Ол чүл дээрге, суггат биле чемишчидилгеден аңгыда агротехниканың бүгү негелделерин хажык чокка күүседири-дир. Маңаа үрезининиң сорту, шынары, чажар хемчээли чижектиг негелделер база хамааржыр. Бо бүгүнү чаңгыс аай чорударынга шөлдериниң ханы анализин кылыры, аңаа үндезилээш картограмма тургузары албан. Чамдык совхозтарда ындыг картограмма чок, азы ону херекке албас таварылгалар хөй. Картограмма чокта — хөрзүннүң составы билдинмес — кылган ажыл түңнел чок болур. Ынчангаш совхозтар шөл бүрүзүнүң картограммазын кылдыртыр ужурлуг. Чүгле ынчан чер ажылы эртемге үндезилеттинип, эртем ёзугаар чоруттунуп болур.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Дуржулга - мелиоративтиг станцияның улуг эртем ажылдакчызы.

БОТТАН, КОЛЛЕКТИВТЕН ХАМААРЖЫР

СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезиниң төлевилелин болгаш СЭКП-ниң Уставынга киирген өскерилгелер-биле бистиң коллективте партия бөлүүнүң коммунистери солуннардан номчуп таныжкаш боттарының бодалдарын база илергейлеп, ол чугула документилерде киирген чүүлдерни чүүлдүгзүнүп деткип турарлар.

Олар делегейге быжыг тайбың дээш, бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш улуг ажылды чорудуп турар бистиң ленинчи партиявыска өөрүп четтиргенин илергейлеп, күш-ажылчы коллективтиң күжениишкинин партияның планнарын күүседиринче угландырып турар.

Чаа негелделерге дүүштүр ажылды канчаар организастаза экил? Адыр бүрүзү партияның салган сорулгаларының деңнелинге дүүштүр чогжузун дээш канчаар ажылдаарыл? Маңаа харыы чаңгыс деп бодаар бис. Ол дээрге удуртулганы хамыктың мурнунда экижидери. Ынчангаш чүнүң-даа мурнунда кадрларны шилиирин, таарыштыр тургузарын болгаш кижизидерин, өөредирин улам экижидери болгай. Программаның төлевилелинде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга удуртулганың деңнелин бедидер дээш партия кадрлар-биле ажылды улам күштелдирерин көрүп турарын коммунистер бистер турарын коммунистер изи-биле чүүлдүгзүндүвүс.

Ылаңгыя кадрларны шилип алырда, оларның политиктиг, ажыл-ишчи, моральдыг мөзү-шынарын барымдаалаары кол негелде. Маңаа хамаарыштыр бодум хуумда киириксээн саналым бар. А кайы-бир ажылдакчыны кандыг-бир ажылче дешшидип үндүрер дээн дижик. Ынчан ооң ажылдап турары коллективтиң кежигүннериниң саналын барымдаалап көөр болза эки деп бодаар мен. Кадрларны удуртур ажылче дешшидерде хөй-ниитиниң санал-оналын долузу-биле барымдаалап көөрү эргежок чугула дээрзин Программаның төлевилелинде айытканы шынап-ла чүүлдүг-дүр.

Коммунистерниң амыдыралының хоойлузунуң төлевилелин бистиң партбөлүктүң коммунистери улуг сонуургал-биле номчуп, улам хандыр өөренип, аңаа дүүштүр боттарының ажыл-херээн шүгдүнүп көрүп турар. Коммунистерден негелдени улам дыңзыдар, оларны долгандыр болуп турар чүүлдер дээш харысалганы бедидер апаар бис. Бо ажылды хамыктың мурнунда боттарывыстан, коллективтен эгелээр, коммунист кижи бүрүзү ажылга, өг-бүлезинге, хөй-ниитиниң амыдыралынга-даа партия кежигүнүнүң арыг арын-нүүрүн көргүзүп чоруур сорулгалыг.

Шынап-ла, партияның хүрээлеңинге хүлээп алырының кол негелделери — кижиниң политиктиг, ажыл-ишчи шынарлары, шынчызы болгаш төлептии, коммунизмниң херээнге бодунуң бүгү күжүн бээринге белени болуп келген болгаш болуп артар-даа дээни кончуг чүүлдүг деп санап турар бис.

Ч. СҮЛЬДҮМ,
республиканың транспорт каттыжышкынында партия бөлүүнүң организакчызы.

АДРЕЗИНГЕ ҮЕЗИНДЕ ЧЕТПЭЭН

Бо үеде өг-бүле бүрүзү үштен-дөрттен хөй журналдарны, солуннарны чагыдып ап турар. Делегейде болгаш чуртта болуушкуннарны, республиканың амыдыралын парлалга дамчыштыр билип ап турар бис. Бир хүн солун номчувайн баарга, кижи амыдыралдан чыдып каар. Тываның ырак-узак булуңу Мөңгүн-Тайганың чурттакчыларының амыдырал деңнели өзүп турар. Беш чыл бурунгаар АН-2 деп самолёттар-биле почта дажып турган болза, ам дүргени ужар Л-410 солун-сеткүүлдү, чагаа-корреспонденцияны хүнүнүң чедирип турар.

Ынчалза-даа чоннуң почта хандырылгазында четпестерни чок деп болбас. Доозукчу чылды шалыпчы доозар дээш күжениишкиннинг ажылдың бо үезинде солун-сеткүүлдүң кижизидикчи күжү аажок улуг болур ужурлуг. Сентябрь, октябрь айларда почта каш-даа удаа озалдап келген. Агаар чогу-биле самолет ушпаан деп турар. Бо чептүг чылдагаан болуп болур бе? Октябрь 21-де самолёт ушпаан-дыр. А даартазында хүн самолет чоп почта албайн куруг келгенил? Неделя ажырдаа солун номчувайн баардыр бис. СЭКП ТК-ның октябрь (1985 ч.) Пленумунуң материалдарын чүгле радиодан дыңнадывыс. Бо чугула документилерни чон номчуксап турар.

Почта чедирилгезинде хожудаашкыннар харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң багай ажылындан болуп турар бе? Азы авиабүдүрүлге удуртукчулары борта буруулуг бе? Чонга ачы-дуза чедирериниң бо чугула хевирин экижидеринге хамаарышкан организациялар кичээнгей салыр болза эки.

Х. ЧҮЛДҮМ.

ЧУРУКТАРДА: тос каът бажыңның өрээлдерин бедик шынарлыг шеверлеп, ажыглалга киирери-биле олче бүгү күштү мөөңнээн. Ында шеверлел кылыр элээн хөй бригадалар ажылдап турар. Бригадаларда кызымак ажылдаар шеверлекчилер хөй. Лидия Мязинаның бригадазында Галина Доржу—ол тудугда шалыпчы ажылчыннарның бирээзи. Екатерина Сарыгларның удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазында Татьяна Ооржак он бирги беш чылды бедик көргүзүглерлиг доозарының чарыжының тиилекчилериниң аразында кирген.

ЧУРУКТАРДА: шеверлекчилер (солагай талада) Галина Доржу бажыңның соңгаларын дозулап тур; (оң талазында) Татьяна Ооржак аныяк эштери-биле.

О. ОНДАРНЫҢ фотолары.

СТРАТЕГТИГ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

ЧЕЛЯБИНСК. Бүдүрүлге-техниктиг «Полет» каттыжышкынының коммунистери эртем-техниктиг дешпилгениң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге дүрген нептередиринге күш-ажылчы коллективтиң күжениишкиннерин мөөңнээннер. Технологияны сайзыраңгайжыдарының, чаа дериг-херекселди, электрон-саналга техниказын тургузарының дугайында партия хуралдарынга хүлээп алган доктаалдарны план ёзугаар амыдыралга боттандырып чорудуп турар. Механизастаттынган комплекстиг 13 участоктарны болгаш цехтерни тургускан, комплекстиг механизастаттынган 24 шууштурулга шугумнарын ажыглалга киирген. Технологтуг чорудулгаларда роботтарны болгаш манипуляторларны калбаа-биле ажыглап турар.

ЧУРУКТА: штамп цегинде электрон панелин белеткээр талазы-биле автоматчыткан шугум — бүдүрүлгени интенсификастаарының программазын амыдыралга боттандырып чорутканының түңнели.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЕЗЕ-ДАА...

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында малдың баш саны өзүп, продуктулуу бедип турар. Беш чылдың эгезинде турганындан бода малдың, ооң иштинде саар инектиң база чылгының баш саны өскен. Күрүнеге эът, сүт садарының планнарын совхозтар чедиишкиннинг күүседип турар. Күрүнеге дүк садарының беш чыл планын район 109 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарының беш чыл планын күүседир чоокшулаан. Партияның XXVII съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда «Мурнакчы» совхоз чоруп турар.

Районнуң малчыннары «Торгалыг» совхозтуң болгаш Дуржулга станциязының дуржулга-бүдүрүлге коллективиниң ажыл-ишчилериниң СЭКП-ниң ээлчеглиг съездизинге төлептиг ужуражыр талазы-биле кыйгырыын деткээш, кыштаглаашкынны организастыг эрттирер, мал бажын хоратпас, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр болгаш мал ажылының продукциязын көвүдедир талазы-биле немелде хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар.

Кыштаглаашкын — кедээ ишчилерге ёзулуг шылгалда. Районнуң ажыл-агыйларында мал кыштаглаашкыны канчаар эгелээнил, аңаа белеткелди канчаар чорутканыл?

1985—1986 чылдарның кыштаглаашкынын организастыг эрттирериниче угланган боттуг хемчеглерни чер-черлерде ап чорткан. Кедээ Советтерниң сессияларынга ол талазы-биле чугаалажып турган. Ынчангаш районнуң ажыл-агыйларындан бо чугула кампанияже элээн хынамчалыг, белеткелдиг киргеннери бар. Кыштаглаашкынче кирип тура, эрткен чылдың кыштаглаашкынындан түңнел үндүрүп, кылдынган эки чүүлдерни быжыглап, чедир кылдынмаан чүүлдерни, четпестерни бо чылын катаптавазының хемчеглерин алыр апаары чугаажок.

Бо чылын ниитизи-биле районга 65 муң ажыг шээр мал, 11 муң 522 баш мыйыстыг бода мал кыштаглаар. Амгы үеде бүгү малды кышкы турлагларже көжүрген. Күскү профилактика ажылын чоруткаш, аарыг болгаш арган малдарны эмнээри, азыраары-биле тускай черде аңгылап үскен. Районда өдек-кыштаг септелгезинде 40 ажыг кижи составтыг 12 тудуг звенолары ажылдап турар. Оларны машина-техника болгаш эргежок чугула тудуг материалдары-биле хандырып келген.

Кышкы үеде малды чылыг суг-биле үзүктелиишкин чок хандырар хемчеглерни алыры-биле ажыл-агыйларда суг сөөртүр 37 автомашинаны быжыглаан, 19 кудук ажылдаар, кодан бүрүзүнде суг кудар ишкир саваларны четчири-биле тургускан. Кыштаглаашкын үезинде ырак-узак малчын коданнарның ажыл-ишчилерин садыг, амыдырал-хандырылга айтырыглары-биле холбашкан ажылдарны эки организастап чорудары көрдүнген.

Кышкы үеде малчын коданнарга, хойжу бригадаларга депутаттар бөлүктери, улусчу контроль бөлүктери доктаамал ажылдаар. Мал чеминиң хумагалыг чарыгдалын кодан бүрүзүнге тургузар болгаш малчыннарның ажыл-ижинге, амыдырал-чуртталгазынга хамаарышкан өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээринге олар идепкейлиг киржирлер.

Районнуң совхозтарында кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын удуртуп, башкарар тускай штабтарны тургускан. Оларның ажылын совхоз директорлары башкарып, составында партком секретарьлары, кедээ Советтиң күүском даргалары, профэвилел комитеттериниң даргалары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери кирип турар. Штаб кежигүннеринге кадарчыларның кыштагларын хувааган болгаш оларның нити хуралдарынга кыштаглаашкынга белеткел ажылдарының база ону эрттирериниң планнарын бадылаан. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери быжыглаттынган коданнарынга кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын организастаар, агитквартираларының күжү-биле шефтээшкиннерни чорудар, зооветөөредилге кичээлдерин эрттирер ужурлуг.

Ажыл-агыйларда хөй-нити организациялары, ылаңгыя хереэженнер чөвүлелдери малчыннарга кескү дузаны чедирип турар. Суурларда агитквартиралар кыштагларны тус-туста хуваажып алган кажаа көржеңин хоорарындан эгелээш, малчыннарның бажыңнарын чылыглажып, чугайлажырынга, малдың чаш төлүн камгалап алырынга чедир дузалажып, үлүүн киирерлер.

Кыштаглаашкынга бир чугула белеткел — дус болур. Амгы үеде малчыннарда дус бар. Моон соңгаар дус сөөртүрүн уламчылаар. Кышка эки белеткелдиг кирип турар хойжу бригадалар, фермалар районда бар. Ылаңгыя «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының Шат хойжу бригадазы, Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы, Кызыл-Даг салбырында Кудук хойжу бригадазы, «Кара-Хөлде» Суңпак хойжу бригадазы, «Бай-Талда» Мешкен-Хөл, «Мурнакчыда» Кызыл-Бут хойжу бригадалары болгаш өске-даа коллективтерни адап, демдеглеп болур.

Районнуң малчыннарының аразында келир кышка белеткелди чазын-на ыяк белеткеп кылып ап турарлар база хөй. «Бай-Тал» совхозтуң мурнакчы хойжузу Таар-оол Хомушку чылдың-на кыштаглаашкынга кончуг хынамчалыы-биле белеткенир чаңчылдыг. Бо чылын 26 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткээш, Элезинниг-Хову деп черде кыштаанда чедирип сараатап алган. Кыштаанда бажыңын, мал кажааларын эки кылдыр септеп кылган. Таар-оол Сыргыт-оолович чыл эгезинде социалистиг хүлээлге ап тура, чүс төрүүр хойдан 107 хураганы камгалап ап, бир хойдан-на 2200 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

«Мурнакчы» совхозтан Чагыр Кара-Донгак 24 тонна, «Кара-Хөлден» Мандыл-оол Иргит 23 тонна, Сергей Хуулган 20 тонна, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырындан Сандуу Салчак, Юрий Имит олар 20-20 тонна сигенни белеткеп, кыштагларында чедирип алганнар. Оларның кыштаг-хораазы кышка бүрүн белеткеттинген. Ам оларның мурнунда кол сорулга ниитиниң малын кыштан хүрменди ажырары болур.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир, кыштаглаашкынга белеткел ажылдарында четпестер, дарый кылып чорутса чогуур ажылдар ам-даа эвээш эвес.

Район бо чылын ниитиниң малынга сиген белеткээр планын чедир күүсетпээн. База ол ышкаш 1700 тонна сенаж, 3000 тонна силос белеткээр планнар база күүсеттинмээн. Витаминниг сиген далганы, саваңны база белеткээни планда көрдүнгенинге ырakta четпес.

«Тээли», «Мурнакчы» совхозтарда кормоцехтер белен эвес. «Тээли» совхозта 2, «Кара-Хөлде» 2, «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарда бир-бир кажааларның септелгезин чаа чорудуп турар. Чамдык кыштагларда чуртталга бажыңнарының, кажаа-хорааның, кызыл-булуңнарның үүрмек септелгелери кылдынмаан.

Районда 270 ажыг малчын өг-бүлелерниң хөй кезии өглерде чурттавышаан. Кыштагларже электри шугуму киирерин мынчага чогумчалыы-биле шиитпирлеп чадап турар.

Кышкы үеде сакманчыларның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмайн турар. Ынчангаш оларның чылдың-на чедиппес боор турар ужуру ол.

Районнуң малчыннары СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезиниң төлевилелин солуннардан номчуп таныжкаш, ону изин-биле деткип, Программада айыткан өндүр улуг сорулгаларны боттандырар дээш улам шалыпчы бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнип турарлар.

С. ИРГИТ.

„Шынга" харыы

ТУТТУНАРЫ КӨРДҮНГЕН

1985 чылдың октябрь 17-де үнген «Шын» солунга «База катап ол чунар-бажың дугайында» деп эге-биле парлаттынган чүүлге Черби суурда чунар-бажыңның ажылдавайн турарын шүгүмчүлээн турган. Улус депутаттарының Кызыл район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Э. Х. Ооржак ол чагаага хамаарыштыр дараазында харыыны редакцияже чоруткан: «Чунар-бажыңның ажылы негелдеге дүүшпес турганы шын. Бажың эрги, ынчангаш ол бо хүннерде ажыглал чок турар. Чаа чунар-бажың тудар дугайында айтырыгны Черби кедээ Совединиң күүскому өөренип көрүп турар. Бо чылдың ноябрьда Черби школа-интернадынга чаа чунар-бажыңны ажыглалга киириптерге, чурттакчыларның чунарынга хүн үндүрүп бээри көрдүнген.

ЭКОНОМИКАНЫҢ КОЛ КУРЛАВЫРЫ

«Тыва кобальт» комбинаттың баазазынга болуп эрткен ажылдаар черлер аттестациязын чорудар талазы-биле республика хуралы бүдүрүлгени эде тургузарынга болгаш интенсивтиг орук-биле хөгжүүрүнге ужур-дузалыг экономиканы быжыглаарынга ажылдаар черлер аттестациязы база улуг рольду ойнаар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге ооң салдары улуг. Бүдүрүлгени техниктиг дерип чепсеглээри, чаа техниканы болгаш депшилгелиг технологияны ажыглаары аттестация айтырыы-биле сырый холбаалыг.

Ажылдаар чер бүрүзүнге быжыг сагылга-чурумну тургузарынга чамдык күш-ажылчы коллективтерде эгелээн аттестация идиглиг болуп турар. Ам эртер ажылдаар черлер аттестациязының онзагай талалары болза, ону чорударда техника-экономиктиг, организас-экономиктиг, социал факторларны комплексилин-биле көөрүнде. Мооң мурнунда бүдүн коллективтиң планын тургускаш, хол-биле кылыр ажылдарны кызырарының, ажылдаар байдалды экижидериниң, күш-ажыл камгалалының болгаш чаа техниканы ажыглаарының хемчеглерин айтып турган. Бо хемчеглер ниити болгаш ажылдаар чер бүрүзүнге ону боттандырары болдунмайн турган. Бот-боттарынга харылзаалыг организастыг, экономиктиг, техниктиг болгаш, идеологтуг хемчеглерни комплекстиг чорутканының түңнелинде, ажылдың дээштиин чедип ап, коллектив кежигүнү бүрүзүнүң күжүн сорулгаларны боттандырарынче мөөңнеп болур. Ынчан ажылчын бүрүзүнге бо ажыл билдингир болгаш ону күүседир дээш идепкей улуг болгаш арга-курлавырларны дилээринге бергедээшкиннер таварышпас, ажылчыннарның сонуургалы өзер.

Аттестацияның «амгы» негелдези болза, бүдүрүлге күчүлерин, кол бүдүрүлге фондуларын болгаш күш-ажылчы курлавырларны долу ажыглаарынга ону быжыг быра болдурары болур. Ону кайыдаа бүдүрүлгеге чылда ийи удаа албан эрттирери чугула дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээннер.

«Тыва кобальт» комбинат ажылдаар черлер аттестациязын бо чылдың майдан эгелээн. 397 ажылдаар черлерни учётка алганын бүдүрүлгениң кол инженери А. А. Голиков орта чугаалаан. 83 черлерниң нормативтиг документилерге дүүштүр четчелээшкинин, комплекстиг хынаашкынын чоруткан. Хөй талалыг ажылдар кылдынып эгелээн-даа болза, бо эки эгелээшкинни быжыглаарынга күш-ажылды организастаарының чаа төлевилелдери чок болуп турары, чамдык техниктиг болгаш нормативтиг документилерниң чедишпези шаптыктап турар. Ынчангаш чамдык ажылдаар черлерни шенелде оруу-биле үнелээр ужурга таваржып турарын кол инженер демдеглээн. Бо ажылга кол специалистерниң санал-оналынга даянып турган.

Баштайгы базымнар кылдынган. Ам чедер-четпес ажылдарны чугаалап болур. Аттестация чорудар мурнунда кадрлар белеткелинче кичээнгей салбааны, мурнакчы дуржулга дугайында информацияны үезинде, долузу-биле албайн турганы, техниктиг литература-биле кошкак чепсеглелгени бо бүгү ажылды шынарлыг чорударынга шаптыктаан дээрзин орта демдеглээн. Хуралдың өске киржикчилери бо четпестерни катаптавазы-биле ону ажып эртериниң оруктарын база чугаалаан. Ажылды организастаарының эртемге үндезилеттинген оорганынга даянып, эң бодамчалыг өөренип көрүп тургаш, ажылдаар черлер аттестациязынче кирери күзенчиг болуп турар. Бо ажылды чорудуп тура, ажылчыннарны болгаш специалистерни шаңнап-мактаар аргаларын комбинаттың удуртукчуларының киирбейн барганы четпес. Ол ышкаш ажылдаар черлерни рационализастааны дээш чаартыкчыларны деткиир сорулга-биле идиг бериишкиннериниң аргаларын ажылдап кылыры чугула.

Партия комитеттериниң, организацияларының, коммунист бүрүзүнүң бо ажылга киржилгезин идепкейлиг чедип алыры, оларның удуртукчу, башкарыкчы ролюн күштелдирери чугула дээрзин орта СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары А. И. Григорьев чугаалаан. Кайда партия организациялары бо ажылды контрольга ап, аттестацияны идеологтуг удуртулгаже кичээнгейни угландырган болдур, ында аттестация шынарлыг эртер. Кызылдың даараныгла фабриказында, хоорайның сүт заводунда, эът комбинадында, «Чечек» ательеде коммунистер бо ажылче кичээнгейни күштелдиргениниң түңнелинде, бо бүдүрүлгелерде аттестация эрткен соонда, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунуп, ажылды механизастаарының айтырыы чогумчалыг шиитпирлеттинип турар.

Аттестация эрттирериниң дуржулгазы «Тыва даг-дүгү» комбинатта чыгдынган. Мында белеткел ажылдарын эки чоруткан. Специалистерниң хүлээлгелерин тодараткан, агитлистоктарны кылган болгаш ажылчыннарның санал-оналын чыып өөренген. Комбинатта эң эки ажылдаар чер дээш чарышты организастаан. Чаартыкчылар ажылын база боже угландырган. Н. Ф. Борисова көдүртүр херекселди салырын, ажылдаар черни эде таарыштыр салырын болгаш салгын хаппас кылдыр тускай хемчеглерни алырын саналдаан. Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң чаартыкчылары аттестация үезинде руда бээриниң схемазын өскертир саналды киирген болгаш ооң ажыктыы 4 муң рубль болган. Саналды бүдүрүлгеге ажыглап эгелээн соонда, үш конвейер хосталган, цехтерде доозун эвээжээн.

Кызылдың даараныгла фабриказында аттестация бир янзы эртип турар. Массалыг аттестацияже кирер бетинде, баштай чаңгыс ажылдаар черниң көргүзүг аттестациязын чоруткан. Ооң соонда специалистер ону чорударының чурумун доктааткан болгаш санитар-техниктиг хемчеглерни ажылдап кылган. Ынчалза-даа бо ажылды эгелей бергенде, чамдык бергедээшкиннер таварышкан. Чамдык ажылдаар черлерде ажылдап кылырының болгаш белеткээриниң аргалары негелделерге дүүшпес болган. Биче механизация чепсектери чок болгаш айыттынган хемчеглерниң күүселдези боттанмайн келген. Чыл төнчүзүнге чедир ажылдаар черлерниң 70 хуузун хынаар, а келир чылдың бирги чартыында фабрикага аттестацияны долузу-биле доозар сорулга туруп турар.

Эът комбинадының чамдык цехтерин эде дерээнинден беш ажылчын хосталган. Чамдык операцияларны механизастаары чедип алдынган. Аттестацияны чедишкинниг доозар дээш ам-даа организас-экономиктиг хемчеглер алдынып турар.

Семинарның киржикчилери «Тыва кобальт» комбинаттың аттестаттаттынган ажылдаар черлерин сонуургап көрген. Эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин билдилиг ажыглап, бүдүрүлгениң культуразын бедиткенин олар демдеглээннер. Чер-черге чоруттунар ужурлуг аттестацияларны шынарлыг эрттирерингe эрткен семинар ажыктыг болур дээрзи чугаажок.

Г. ТУТЫНИНА,
эртем-техниктиг ниитилелдерниң Тыва область чөвүлелиниң даргазының оралакчызы.

Идеология фронтузунуң дайынчызы

БРИГАДИР—ПРОПАГАНДИСТ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазында 42 кижи ажылдап, суурдан ырак-узак черде чурттап турар.

Бора-Тайга салбырында коммунистерни болгаш ажылчы чонну марксичи-ленинчи өөредилгеже хаара тудар талазы-биле партийжи болгаш политиктиг өөредилгениң чаа өөредилге чылынга белеткел талазы-биле четчелээшкинин кылып тура, партия организациязының секретары Дадар Сергеевна Чечектиг хойжу бригадазынга пропагандист кылдыр кымны томуйлаарын боданган.

Партия организациязы пропагандист кадрны шилип алырынга бүзүрелдиг түңнелди үндүрген.

Мочак-оол Доскаарович Хертек Чечектиг хойжу бригадазынга коммунистиг күш-ажыл школазының пропагандизи болуп ажылдаа-ла ам 5 чыл болган. Сөөлгү үш чылда ол «Бригада кереэзин кедээге шиңгээдип алырының аргазы» деп курсту бригадага өөреткен.

Эрткен өөредилге чылында курсту 36 кижи дыңнап, теоретиктиг болгаш практиктиг билиглерни шиңгээдип алган болгаш түңнел кичээлдерни эрттирерингe идепкейлиг киржип, курстуң долу программазын күүседип, шылгалданы дужааган.

Курсту тергиин эки өөренип, түңнел кичээлге хойжулар коммунист Ирина Делгер, комсомолчулар Владимир Монгуш, Сергей Монгуш дээш оон-даа өскелер идепкейлиг киришкен.

Пропагандист Мочак-оол Хертек дыңнакчыларга, «Чек системазының сагыыры», «Продукцияның бот-үнезин канчаар чиигедирил?», «Коллектив кереэзин шиңгээдип алыры — Аъш-чем программазын күүседириниң кол аргазы», «Күш-ажыл төлевири» дээн ышкаш темаларны улуг сонуургал-биле өөреткен.

Мочак-оол Доскаарович-биле Бора-Тайга салбырының Ортаа-Тал сүт-бараан фермазынга ужуражы бердим. Хертек пропагандисчи ажылынга 15 чыл болган, ортумак тускай эртеми — мал эмчизи.

Бодунуң пропагандист ажыл-ижин чугаалап бээрин оон диледим.

— Кичээлди ай санында-ла план ёзугаар доктаамал эрттирип турар-дыр бис. Бисте 36 дыңнакчы бар. Бо чаа өөредилге чылында база-ла ол өөредилгевисти уламчылап кирдивис. Дыңнакчыларның саны ол хевээр. Мээң кичээл эрттирериминиң планы мындыг: кичээлдиң кол кезээнге өөренип турар курузувустуң темазын алыр, дараазында зооветеринарлыг өөредилгеге хамаарыштыр хөй эвес чүүлдер кирер, ооң сөөлүнде делегей байдалының допчулалы. Тываның иштинден болуушкуннарны киирер.

Кичээлдер чаңгыс аай апарбазын дээш, дараазында кичээлдиң планын база-ла бир янзы кылдыр эде тургузуп турар мен. Чон мурнунга чүве чугаалап, чаа чүүлдү дыңнадыры дээрге, улуг харысалга болур. Дыңнакчыларның хөй нуруузу аныяктар. Олар теманы дүрген шиңгээдип алыр, а чамдык улгады бергеннерге теманы билдингир кылдыр катап тайылбырлаар кижи-дир мен.

Бригада кереэзин шиңгээдип алыры деп чүл ол деп чүвени кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаваска, ону амыдыралга боттандырары берге. Бригада кежигүннериниң корум-чуруму, бот-харысалгазы, оларның өскелерге хууда үлегерин кичээлге чугаалажырга дыңнакчылар боттарынга түңнелди үндүрүп, ажыл-ижинге харысалгазын бедиде бээрин көрдүм. Кичээлдиң чаа темаларынга чижектерни бригаданың ажыл-амыдыралындан, ооң айда, кварталда, чылда чарып турар чарыгдалдарындан база кирип турар оруулгаларындан ап турдум — деп, ол түңнеди.

Коммунист, хоочун пропагандист, бригадирниң суртаал ажылы хилис барбаан. Бригада кежигүннериниң чаңгыс аай коллективтиг болур чоруун ол организастап шыдаан. Бригадада корум-чурум үрээр, арагалаар, ажылдан хоорук кижилер читкен. Бригада 1985 чылда 100 хойга онааштыр 94 хураганы, а ниити беш чыл планынга дүүштүр 97 хураганны камгалап, мал бажының камгалалын 97 хуу боттандырган. Малчыннар Сөкен-оол Ондар, Сүрүң-оол Монгуш, Ирина Делгер 100—110 чедир хураганнарны ап, күрүнеге дүк дужаар планын күүсеткеннер.

Ниитиниң малынга четчир санныг чем белеткээринге бригада чыл санында идепкейлиг киржип келген. Бо чайын бригада 250 тонна сиген белеткээр планын 325 тонна чедирип, планныг онаалдазын ажыр күүсеткен. Бригаданың күжү-биле Ак хемни кежир көвүрүгнү, 500 хой кирер кажааны, 80 кубометр ыяшты белеткеп кылган.

Хоочун пропагандистиң ажылының түңнели ооң удуртуп турары коллективтиң ажыл-ижинден көстүп турар-дыр.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының чаа эдилгезиниң төлевилелин районнуң бүгү ажылчы чону, ооң иштинде пропагандист Мочак-оол Доскааровичиниң дыңнакчылары таныышкан болгаш ону харын-даа кичээлдерге өөренип эгелээн. Марксизм-ленинизминиң үндезиннеринге даянып тургускан Программада партияның болгаш күрүнениң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң чиңгине угланыышкыннарын айтып каан. Ол делегей болуушкуннарынга тода характеристиканы берген. СЭКП-ниң бо чугула документизи совет ниитилелдиң коммунизмче моон соңгаар күчүлүг бурунгаарлаарының программазы болур деп чүвени ол өөредип кирипкен.

О. КАҢ-ООЛ.
Сүт-Хөл район.

АЖЫК ЧАГАА ХҮНҮ

Эрттирер шагын таарымча чок шилип алган болгаш чарлалы база будалчак болган хирезинде-ле (район солунунда эгелээри 6, а кудумчуда чарлалдарда 7 шакта дээн) ажык чагаа хүнүнүң киржикчилери хөй болган. Садыг, пассажир транспортунуң, чуртталга-коммунал, амыдырал хандырылга айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле ол эгелээн.

Районда бөгүнгү байдал кандыгыл? Маңаа, маргылдаа чок, бар-даа болза, чедиишкиннерге доктаавайн, хүнден хүнче уламчылап келген кол-кол четпестерге доктаап көрээлиңер. Ажык чагаа хүнүнүң киржикчилериниң бир-ле дугаарында салган айтырыы мындыг болган:

Кызыл-Мажалыктың садыгларында субпродуктулар чүге чогул?

Номчукчулар ужурун билбейн баар чадавас, тайылбырлап каалыңар: субпродуктулар дээрге, өлүрген малдың бажы, дуюу, өкпе, баары, боостаа эъди дээн ышкаш артынчы эъттер-дир. Ылаңгыя шылып каапкан артынчы эъттерни өкпе-баар-биле кады доңуруп каарга, ёзулуг-ла хырбача болур чүве. Өртээ база чиик — килограммда бир рубль безин четпес. Бо бараан, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында четчири-биле бар хирезинде, районнуң садыгларынга оларны киирбейн турар. Ол хамаанчок эът комбинады өлүрген малдың бажын Адыр-Мажалык даанда, Эдегей ховузунда, арыглал фабриказының артында төп турары чажыт эвес болгай. Ооң директору С. Коркмазов, районнуң херeглекчилер ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы М. Аракчаа Кызыл-Мажалыктың ногаа садыынга субпродуктуларны хүнү-биле киирерин аазаан. Бир кезек када хой-өшкүнүң бажын көдээ суурларга чиик өртекке садып турганын көрген мен. Чоннуң алыры кончуг чораан. Ам ону соксатпайн, моон соңгаар уламчылаары негеттинип турар.

Кызыл-Мажалыктың столоваяларының багай ажылының дугайында, садыгжыларның ажылының культуразының кудузунуң дугайында айтырыгларны суурнуң чурттакчылары чаңгыс эвес удаа көдүрүп келген болгаш ажык чагаа хүнүнде ону база-ла кагбайн барганнар. Бо-ла айтырыгны август 28-те болган Кызыл-Мажалык суур Совединиң сессиязынга база чугаалашкан. Ол аразында үе эрткен-даа болза, столоваяларының, садыгларның ажылында көскүзүг-биле экижээн чүүл чок болган деп чугаалап болур. Чемниң шынары багай, өртээ аар, ылаңгыя № 1 столоваяга каш кижи оочурга туруп алгаш-ла эжен-эңмежок үе-шак эрттирбишаан. Кандыг-даа чүве өйлүг-хемчээлдиг болгай, ылаңгыя столоваяларның ажылын черле экижидер үе келген боор деп, ажык чагаа хүнүнүң киржикчилери идегеп арткан.

Районнуң чурттакчыларының чылдан чылче кагбайн «сөөртүп» келген база бир хоочураан айтырыы — Кызыл-Мажалык — Ак-Довурак аразынга автобус аргыштырылгазы. Бо чазын Ак-Довурак хоорайга ук айтырыгга хамаарышкан база бир ажык чагаа хүнү болган. Ынчан автобүдүрүлгениң удуртукчулары автобустар аргыжылгазын экижидер дээш кандыг ажылдарны кылырын планнап турарын бирден-бирээ чокка салаа базып санашканнар. Чүгле автобустар аргыжылгазынга ажылдаар бот-орулга-чарылгалыг бригаданы тургузар, ооң доктаар черлеринге графиктерни азар, инженер-техниктиг ажылдакчыларның дежурныйлаашкынын организастаар, Ак-Довуракка автобус чолаачыларының графикти сагып турарын хынаар пунктуну тургузар, чамдык күш-ажылчы коллективтерде быжыглаттынган автобустарны база ажыглаарының эптиг аргазын өөренип көөр дээн чижектиг тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Ажык чагаа хүнү эрткен соонда бир кезек үеде автобустар аргыжылгазы көскүзүг-биле экижий бергенин бо чүүлдүң автору «Шын» солунга бижээн чүүлүнге айтып-даа турган болгай. Ооң соонда «хоочураан» аарыг база кедерээн, автобустар аргыжылгазы үзүктелгеш туруп берген. Ооң кол-ла чылдагааны — автобүдүрүлгениң администрациязы, партия, профэвилел организациялары бодунуң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин чедип ап шыдавайн турарында. Үстүнде айытканывыс план-хемчеглерниң колдуу-ла күүсеттинмээн. Ажылдың сегивейн турарының кол-ла дөзү ында деп, ажык чагаа хүнүнүң киржикчилери шын шүгүмчүлээн. Автобүдүрүлгениң партбюро секретары Ч. Монгуш (бо ужуражылга кежээзинге АТВ-ниң начальниги олурушкан болза кончуг эки болур турган ийик) автобустар аргыжылгазын экижидер дээш тодаргай хемчеглерни алырын администрацияның мурнундан хүлээнген. Ам соок дүжүп келген, автобус доктаар черге үр турары улам бергедээн болгай. Автобүдүрүлгениң даргалары боттары машиналарлыг болгай, автобус манааш доңуп, дожап турар чоннуң чаны-биле хииледип халдып эртип турарындан черле човаар өйү келген боор.

Ажык чагаа хүнүнде чунар-бажыңнар дугайында айтырыгны база көдүрген. Кызыл-Мажалыкта чунар-бажыңны септээн аттыг болган, ооң душтары, чамдык кезектери ажылдавас олчаан. Чуртталга-коммунал ажылагый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги Р. Я. Миллер бо талазы-биле база дарый хемчеглерни алыр ужурлуг.

Ажык чагаа хүнүнүң түңнелинде үстүнде негелделерге хамаарыштыр Кызыл-Мажалык суур Совединиң күүскомунуң даргазы К.-С. М. Бойбу кончуг шын үнелелди берген деп бодаар мен. «Чон күүсеттинип шыдавас негелделер салбайн турар-дыр. Кол-ла четпезивис — чоннуң хүн бүрүде негелделеринче чогуур кичээнгейни салбайн турарывыста-дыр. Бодааргала үүрмек ышкаш кылдыр сагындырар, а херек кырында биске садыгга, харылзаага, столоваяга, баш дүгү таарар, идик септээр черге канчаар бараан болуп турарындан бистиң сагыш-сеткиливистиң сергек, ажылга тура-соруктуг болурувус хамааржыр» деп, ол чугаалаан. Бо чөптүг саналды деткиирден башка, аңаа чүнү немээр боор.

А. САРЫГЛАР.

ФОТО-ЧУРУКТАР БУРУУДАДЫП ТУР

Самагалдайның районнар аразының «Сельхозхимия» каттыжыышкыны тургустунганындан бээр ындыг үр үе эртпээн. Ол үениң иштинде чеже-даа даргалар солушкан. Ооң ёзулуг ээзи чок деп болур. Ол организацияга чаа-чаа автомашиналар, тракторлар болгаш өске-даа янзы-бүрү техникаларны күрүнеден берип турар. Ооң ажыглал кадагалын көөрге чаржынчыг. Хериминиң иштинде тургузуп каан үрелген, тоймаглаттынган машиналар, тракторларның сектерин хөйү-биле көрүп болур. Херими үрелик, бузук. Ооң кайы-даа талазындан көөрге-ле үрелген техникалар көстүр.

ЧУРУКТА: херим иштинде үрелген, тоймаглаттынган автомашиналар болгаш тракторлар.

* * *

Тес-Хем районнуң ажылагыйлары бо чылын чаагай дүжүттү өстүрүп ажаап алганнар. Оон ажаалда кадагалын чаңгыс «Кызыгаар» совхозтан бо чуруктан көрээлиңер.

Суурнуң үстүү талазында сиген, тарааны чаңгыс черде мөөңнеп чыггаш, херимнээн. Чаагай дүжүттүң тараазын ажык дээр адаанда төп каан. Ында көге бугалар, кушкаштар дойлап турар болгаш хар адаанга киргенин бо фото-чурук буруудадып тур.

Т. КУНГАНЫҢ фотолары.

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Р. Рейганның Женевага ужуражыышкыны делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ол ужуражыышкын — делегейниң амгы амыдыралында эң улуг болгаш эң чугула болуушкун-дур деп, хөй чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары демдеглеп турар. Бүгү делегейниң улустары, хамыктың мурнунда Европаның чурттакчылары Женеваже улуг идегел-биле көрүп турар деп, солуннар бижээн. Бо дугайын янзы-бүрү чурттарда хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалдар, делегейниң ийи улуг чурттарының удуртукчуларынга чагаалар херечилеп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Ядролуг дайынның кыжаныышкынын чайладыр, боо-чепсектерниң, хамыктың мурнунда ядролуг чепсектиң эңдере бүдүрүүшкүнүн соксадыр дээш тайбың талалакчыларының улуг чыскаалы француз найысылалга болган. Делегейниң дүш-күүрлүг чоруунуң чидиглengени-биле холбаштыр сеткили дүвүрээн муң-муң французтар ат салган бижиктерни чыскаалдың киржикчилери АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң Францияда элчин черлеринге дамчыдып берген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганның Женевада ужуражыышкыны ядролуг боо-чепсектерниң эңдере бүдүрүүшкүнүн соксадырының, космосту милитаризастаарын болдурбазының оруунга чугула базым болур дээрзинге идегелди ол документилерде илергейлээн.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Делегейниң 37 чурттарының беш муң ажыг бичии уругларының СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевка болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганга чагааларын дамчыдып бээриниң ёзулалын КНО-нуң Женевада салбырының болгаш делегейниң өске-даа организацияларының чанында ССРЭ-ниң доктаамал төлээ черинге болган. Ядролуг халаптан амгы болгаш келир үениң салгакчыларын камгалаар дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылырын дээди деңнелге совет-америк ужуражыышкынның киржикчилеринден чагааларның авторлары өртемчейниң бүгү бичии уругларының мурнундан дилээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

* * *

АДР. Совет литератураның Кабулга бооп эрткен хүннери афгани болгаш совет улустарның аразында найыралды улам-на быжыглаарынга идиглиг болган. Ол болуушкунга холбаштыр афгани найысылалга совет чогаалчылар делегациязы чораан. Оларның аразында — К. Селихов, Ю. Семенов, Ф. Алиева, Э. Вахидов, А. Дмитренко, Ш. Ниязи болгаш өскелер-даа бар. Муң-муң афганнар — чогаадыкчы интеллигенцияның төлээлекчилери, ажылчыннар, тараачыннар, шериг албанныглар — Советтер чуртунуң литературазы-биле таныжар, совет делегацияның кежигүннери-биле ужуражыр аргалыг болган.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тудкан Джангалактың автосептелге заводунуң ажылчыннарынга совет делегацияның кежигүннериниң аалдап чорааны. Ортузунда — чогаалчы Ш. Ниязи.

БАХТАР—СЭТА-ның фотозу.

* * *

ССРЭ—АРАБТАРНЫҢ ШЫНЧЫ ӨҢНҮҮ

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия Араб Республиканың оралакчы президентизи М. З. Машарика чурттуң найысылалынга болган хөй муң кижи киржикчилиг митингиге чүве чугаалаан болгаш Сирия бодунуң даштыкы политиказын бүгү арабтарның эрге-ажыынга дүүштүр чорудуп турар деп медеглээн. Арабтарның болгаш Израильдиң аразында чөрүлдээни дүжүп бериишкинниг кылдыр шиитпирлээрин күзээн империализмниң болгаш ооң чалчаларының оралдажыышкынын Сирия шыңгыы буруу шаап турар деп, ол чугаалаан.

Кэмп-Дэвидтиң хевири-биле айтырыгны шиитпирлээр дээн бүгү оралдажыышкыннарны араб улустар хүлээп албайн турар.

Совет-сирий харылзааларның айтырыгларынга САР-ның оралакчы президентизи база доктааган. Совет Эвилели-биле найыралдың, бүгү талалыг кады ажылдажылганың угланыышкынын Сирия моон соңгаар-даа чайгылыш чок чорудар апаар. Чүге дээрге, ССРЭ — бүгү арабтарның шынчы өңнүү-дүр деп, ол медеглээн.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

МАНАГУА. Никарагуага кофе дүжүдүн ажаап алырынга шаптыктаары-биле Гондурастан халдап кирип келген ийи муң хөлезиленикчилерге Сандиножу улусчу армия күчүлүг согуушкуннарны кылган. Үш неделя дургузунда Селая болгаш Матагальпа департаментилериниң девискээринге чорудуп келген чедиишкинниг хөделиишкиннер түңнелинде, никарагуа шериглер 210 сомосажыларны узуткаан болгаш чажыт 15 баазаларны чылча шапкан. Ол баазалардан дээрбечи бөлүктерни чурттуң янзы-бүрү районнарынче өлүрүкчү чоруктар кылыры-биле чорудуп турган 30 хире контрреволюсчуларны тудуп алган.

* * *

Төп разведка эргелелиниң хөлезиленикчилери республиканың соңгу районнарында кофе дүжүдүн ажаап алырынга шаптыктаарын оралдажып, Гондурастан Никарагуаже боо-чепсектиг халдаашкынны база катап белеткеп турарлар деп, Никарагуаның президентизи Даниэль Ортега медеглээн. Радиотелевидение программазынга чүве чугаалааш, АКШ-тың администрациязының агрессчи, терроржу политиказы Төп Американың бүгү чурттарында байдалды баксырадып, оларның экономиказын кошкадып турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Ол девискээриниң улустары тайбыңче чүткүп турар, ынчалза-даа Каттышкан Штаттар оларга дайынны болгаш месилдежиишкинни чорударынче никарагуа революцияның чаалап алыышкыннарын чок кылыры-биле албадап турар деп, Д. Ортега чугаалаан. Бодунуң кем-буруулуг бодалдарын боттандырып чорудар дээш, АКШ, херек кырында Гондурасты ээлеп алгаш, ону Никарагуага удур Төп разведка эргелелиниң хөлезиленикчилериниң өлүрүкчү хөделиишкиннериниң кылырынга белеткел чери кылып алган.

ХАРАРЕ. Расизмге удур массалыг хөделиишкиннерниң киржикчилеринче хөй удаа боолап турган мурнуу-африканчы шаажылакчылар эрткен ийи хүн иштинде сес африканнарны, ооң иштинде бир херээжен кижини өлүрген. Ооң ынай 12 кижи аары-биле балыглаткан. Кара кештиг чурттакчы чоннуң хөделиишкиннериниң төвү Кап можу бооп турар. Апартеидтиң политиказынга удур чыскаалдар Куинстаун, Блюотерс, Сандбулт болгаш можунуң өске-даа чурттакчылыг суурларынга болгулаан. Ол районга куяктыг транспортёрлар болгаш вертолёттар-биле чепсегленген армияның болгаш полицияның улуг кезектерин эккелген. Шаажылакчыларга чурттакчы чоннуң удурланыышкыны улам-на организастыг шиичилиг бооп кел чыдар. Кудумчуларга быжыгланыышкыннарны тудуп, «корум-чурум камгалакчыларын» даш-биле соп турар. Кап можунуң чөөн чүгүнге үш полицейлер балыглаткан.

БОГОТА. Вулканның чаза тевиишкининге таварышкан зонага айыылга таварышканнарны дилеп тыварының болгаш оларга дуза чедирериниң ажылын Колумбияның чазаа моон соңгаар-даа үргүлчүлээр. Бойдус халавынга таварышканнарга дуза чедирериниң болгаш ооң уржуктарын чок кылырының күжениишкиннерин таарыштырары-биле чуртта тургускан национал онза комиссияның төлээлекчизи ол дугайын медеглээн. Амгы үеде халап болган зонага халдавырлыг аарыгларның нептерээрин чайладыр талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Черде хөмдүнген Армеро хоорайны долгандыр санитар кызыгаарын тургускан. Сөөлгү санаашкынны ёзугаар алырга, вулканның чаза тевиишкининиң түңнелинде болган халаптан өлгеннерниң саны 25 муң кижи чедип турар.

(СЭТА).

ТЕАТРНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

МОСКВА. Александр Мишаринниң «Мөңгүн куда» деп шиизиниң баштайгы көргүзүүн Москваның М. Горький аттыг үлегерлиг уран чүүл театры көргүскен. Ол бөгүн бүгү кижилерге сонуургалдыг айтырыгны — кижиниң бодун болгаш психологияны эде тургузарының дугайында айтырыгны көдүрүп үндүрген.

Ооң тургузукчузу — ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Ефремов, чурукчузу—Д. Боровский, режиссёру—Р. Сирота.

ЧУРУКТА: шииден үзүндү. Василий Васильевич — РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Невинный, Лидия Васильевна — артист А. В. Вознесенская, Устинья Карповна — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. И. Гуляева, Александр Ильич—артист Д. В. Брусникин.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ШКОЛАГА БЕЛЕТКЕЛ

Ак-Довурак хоорайда «Теремок» уруглар сады эки ажылдыг коллективтерниң санында кирип турар. Интернационалчы бо коллективти дуржулгалыг башкы Г. Н. Зырянова удуртуп турар. Районда уруглар садтарының аразында социалистиг чарышка «Теремок» бирги черни ээлээн.

Үш каът уруглар сады — чырык, делгем. Ооң ногаанчыдылгазы база эки. Уруглар ойнаар шөлчүгешти дерип кааны таарымчалыг, каасталгазы база чараш. «Теремокта» 184 уруглар бар. Чаштарны өөредип, кижизидеринге дуржулгалыг кижизидикчилер В. И. Власова, В. П. Волкова, Н. И. Щука болгаш өскелерниң-даа киириштирип турар үлүү улуг. Олар чаштар-биле экскурсияларны организастап, солун хемчеглерни эрттирип келгеннер. Боттарының ажылын шүгдүнүп, бот-боттарынга сүме кадып, башкылар ай санында бир катап хуралдап турар.

«Теремоктуң» бичии артистери боттарының концерттери-биле ада-иелерни, няняларны, башкыларны өөртүп турар. Оон аңгыда чураан чуруктарының делгелгезин база доктаамал организастап турар. № 1 ортумак школа биле «Теремоктуң» харылзаазы быжыг. Уруглар садының кижизидикчилери чаштарны школаже экскурсияладып, өөредилгеге ыяк белеткеп турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

СЦЕНАДА—ӨӨРЕНИКЧИЛЕР

Чурттакчы чоннуң хостуг үе-шагын чөп, ажыктыг болгаш солун кылдыр эрттирери-биле бистиң Кур-Чер суурнуң хөй-ниити организациялары, эң ылаңгыя херээженнер чөвүлели эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп келген. Бо удаада өөреникчилерниң чурттап турар чериниң аайы-биле уран чүүл көрүлдези эгелээн. Ук көрүлде Октябрь байырлалынга тураскааттынган.

«Шеңне», «Чечек» болгаш «Судак» агитквартираларының өөреникчилери концерттерин көргүскен. Шевергин чараш кылдыр чуруп каастаан утка-шынарлыг хана солуннар, даараан, аргаан, чазаан болгаш пластилинден кылган янзы-бүрү чүүлдерниң делгелгелери база болган. Бирги улдуңнуң түңнелдерин көргүзүп турар «Школаның үнү» деп хана солуннарны база үндүрген. Көрүлдеде чүгле школачылар эвес, школа назыны четпээннер база киржип турары солун. Көрүлде уламчылавышаан.

Э. ТЕЖИТ.
Кызыл район.

Хоорай болгаш ооң айтырыглары

БАКУНУҢ ЧЕР АДААНДА ОРДУЛАРЫ

Азербайджанның найысылалы Баку хоорайның метрополитенинге бо чылын дөрт чаа станциялар немежир. Оларны ажыглалга киирген сөөлүнде Бакунуң чер адаанда оруктарының узун дурту 25,2 километр, а станцияларының саны — 16 болур.

Чер адаанда чаа оруктуң узуну шоолуг эвес — 6,6 километр. Ол оруктап поездилер Бакунуң даг кезээнче баар. Ында Академхоорайжыгаш, университет, институттар, техникумнар туруп турар. Бакунуң чүс муң чедир чурттакчылары ол чаа оруктар-биле хүн бүрүде аргыжарлар.

Чер адааның чаа оруунуң бүгү участоктарында амгы үеде эң сөөлгү ажылдар чоруп турар. Станцияларының бирээзин «Иншаатчылар» («Тудугжулар») деп адаан. Станция дыка ханы эвес-даа болза, ынаар кирерде база оортан платформаже кедүрлүп үнерде чүгле эскалаторну ажыглаар. Гранит даштан кылган калбак чада-орук тротуардан касса вестибюлинге четкен. Орук-чадааның ханаларын ак мрамор даш-биле шыпкан. Шалазын азербайджан улустуң национал олбук угуулзазының хевиринге дөмейлештир сиилбип кылган. Станцияны Баку хоорайга тураскааткан чуруктар-биле каастаан.

Метро — таарымчалыг, эптиг, чоңга ажыктыг транспорт. Метрону Бакунуң чурттакчылары транспорттуң кайы-даа хевиринден хөй ажыглап, бедии-биле үнелеп турар. А Бакунуң метрополитени чуртта аныяк метрополитеннерниң бирээзи: ооң баштайгы ээлчээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының бүдүүзүнде ажыглалга киирген. 1967 чылдың ноябрь 6-да Бакунуң чурттакчылары төрээн хоорайының баштайгы метро поездилеринге олурганнар. Ол шугум ынчаарда Азербайджанның найысылалын эң улуг индустриалдыг районнарының бирээзи-биле холбаштырган.

Метрону дериирде ооң тудугжулары баштайгы хүнерде-ле улуг бергедээшкиннерге таварышкан: чер адааның суунуң деңнели ында бедик. Харын-даа чамдык участоктарга шапкын агымныг чер адааның хемнери безин бар болган. Ындыг бергелерни ажып эртеринге Азербайджанның нефтижилериниң дуржулгазы, оларның дузазы улуг рольду ойнаан. Нефть тывыжының чер өрүмнээр, суг сордурар херекселдерлиг кранинары, бедик суургалары хоорайның төвүнге кээп туруптарга, Бакунуң чурттакчылары баштай кайгап турганнар. Нефть тывыжының ол күчүлүг дериг-херекселдери-биле черниң ханызында сугларны үндүр сордурган. Ооң сөөлүнде чер адааның сугларының деңнели чавызап баткан болгаш метро тудуун улуг бергедээшкин чокка чорудар аргалар тургустунган.

Метро тудуун төлевилээринге вагоннарны, эскалаторларны болгаш өске-даа чүүлдерни чорудуп бээр талазы-биле чурттуң хөй хоорайлары Азербайджан ССР-ниң найысылалының метрополитен тудугжуларынга дузалаан болгаш ам-даа дузалап турар. Метрополитен тудуунуң баштайгы үезинде Москваның метрополитен тудугжулары ажылдап, боттарының байлак дуржулгазын бакужуларга дамчыдып берген. Ооң түңнелинде Бакунуң метрозу, ооң станциялары — чер адаанда ордулар чуртта эң чараш, шынарлыг метрополитеннерниң бирээзи болган. Национал хевирниң угуулзалары метро станцияларын каастап турар. XII чүс чылда азербайджан улуг шүлүкчү-философ Низаминиң өлүм чок шүлүглелдеринден чечен сестерни метро станцияларының каасталгаларынга ажыглап, сиилбип чураан. Янзы-бүрү өңнүг мрамор болгаш гранит даштар-биле станцияларның ханаларын шыпкан. Метро станцияларын шак ынчаар каастап тутканынга Бакунуң аалчылары магадаар, а найысылалдың чурттакчылары чоргаарланыр. Чуртталга кварталдарындан хоорайның төвүнге чедир метро-би ажылчыннар, албан-хаакчылар, аалчылар дүргени-биле кээп турар. Ынчалзажок транспорт айтырыы ооң-биле бүрүн шиитпирлеттинген деп хоорайның эрге-чагыргалары санавайн турар. Азербайджан ССР-ниң найысылалында амгы үеде 1 миллион 600 муң кижи чурттап турар. Ол дээрге республиканың бүгү чонунуң дөрттүң бир кезии-дир. Ынчангаш хоорайның транспорт айтырыы ооң эрге-чагыргаларының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

Амгы үеде ак-көк метро вагоннары хүн бүрүде 400 муң пассажирлерни аргыштырып турар. 2000 чылга чедир чер адааның магистральдарының ниити узун дурту 50,3 километр, станцияларның саны — 32 чедирер сорулга салдынган.

Э. ДЖАФАРОВА.
(ПМА).

ХОСТУГ ҮЕ. ОНУ КАНЧААР АЖЫГЛАП ТУРАР БИС?

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

Хандагайты суурнуң чурттакчылары хостуг үе-шакты чөп ажыглап, спорттуң, уран чүүлдүң массалыг хевирлеринге киржип, культурлуг дыштаныылга кежээлеринге идепкейлиг киржип турар.

Чоокта чаа бир дыштаныр хүнде суурнуң стадионунга «Авам, ачам база мен — спортчу өг-бүле бис» деп солун маргылдаа болуп эрткен. Бир дугаар дашттыгаа эрткен ол маргылдаага школа коллективиниң ада-иелериниң киржилгезин хандагайтыжылар идепкейлиг эр-хейлер деп мактааннар. Болуп эрткен каткы-хөглүг спортчу маргылдааның түңнелинде эң эки көргүзүглерни Монгуш Шолбан-оолдарның, Чындай Мөңгүштарның, Ооржак Аңгыр-оолдарның өг-бүлелери эң хөй санны ап, тиилекчилер болганнар. Шылгарааннарны өртектиг бараан-биле шаңнап, идепкейлиглерге тураскаал белектерни маргылдааның кол судьязы Светлана Достай тывыскан.

Ол-ла кежээ Культура бажыңынга «Сонуургактарының болгаш тывынгырларының» клувунуң кежээге киржир ужурлуг кежигүннери болгаш көрүкчүлер чыглып, хөй кижи киржикчилиг конкурс-даа эгелээн. Аңаа башкылар коллективи, суурнуң аныяктары колдады чыглып кээп, тывынгырынга болгаш сагынгырынга маргыжып, массалыы-биле хөглеп кежээлээннер.

Аныяктарның болгаш студентилерниң Москвага болуп эрткен фестивалының киржикчизи садыгжы Зинаида Дадар-ооловна Ооржак-биле солун ужуражылганы Культура бажыңының ажылдакчылары кежээниң түңнели кылдыр организастаан. Аңаа делегаттың эккелгени фестиваль үезиниң чуруктарын көрүп, ооң фестивальчы эш-өөрү-биле ужуражылгаларын хандагайтыжылар сонуургап дыңнаан. Делегейниң аныяктарының тайбың дээш кыйгызын, чаңгыс эп-сеткил дээш чүткүлүн, ядролуг дайынга удур тура-соруктуун делегат онзалап чугаалаан.

Н. ООРЖАК.
Өвүр район.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле

БИСТЕ МЫНДЫГ

Суурувус чылдан чылче каракка көзүлдүр-ле өзүп, хөгжүп орар. Чурттакчылар шупту таарымчалыг кылдыр кылдынган, улуг, делгем, хөй өрээлдиг бажыңнарда чурттап турар. Өреге бүрүзүнүң дузалал ажылагый тудуп болур аргазы бар болганда, оларның көвей кезии ногаа аймаан, чечектерни, ыяштарны өстүрүп, мал-маганны азырап, ол бүгүнүң ажыын көрүп турар. Ол дээрге чаа-хөлчүлерниң аъш-чем программазын күүседиринге үлүүн киириштирип турары ол.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур партия, чазактың үндүрген доктаал, шиитпириниң чедиишкинниг боттанылышкыны дээш суурувуста чорып турар идей кижизидилге ажылы чурттакчыларның культура кижизидилгезинге болгаш суурнуң социал хөгжүлдезинге улуг идиглиг болуп турар. Клубка темалыг кежээлер дыштаныр хүннерде болуп эртип турар. Мурнунда ышкаш ээрик кижи клубка көзүлбестээн. Ынчангаш кежээлерге, лекция, беседаларга кээп турарларының саны көвүдээн. Октябрь эгезинде шеригже келдирткен аныяк оолдарга тураскааткан дыштанылга кежээзи солун, программазы байлак болган. Төрээн чуртунуң камгалалы дээш аъттанган оолдарга ол кежээге алган белектери-даа үр-ле уттундурбас боор.

С. А. Есениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылынга тураскааткан кежээге агитатор башкылар идепкейлиг киржип, солун утка-шынарлыг викториналарны чыылганнарга таныштырган. Чогаалчының ажыл-амыдыралының дугайында дыка солун чүүлдерни кежээге келгеннер билип алган болгаш чогаалчының шүлүктерин номчуурунга киришкен.

Профилактика чөвүлелиниң кежигүннери суурда херээженнер чөвүлели-биле кады чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле масса-политиктиг, кижизидилге ажылдарын дээштиг чорударынга идепкейлиг киржип турар. Кварталдар аайы-биле лекция, беседа үзүктелбес. Агитквартира бүрүзү ажыл планныг болганда, клуб чөвүлелиниң планы олар-биле дүүшкек, а спортчу оюннарны спорт комитеди-биле харылзажып организастап эрттирип турар.

Сентябрьның төнчүзүнде кожавыс Кызыл-Даг суурга болган спортчу маргылдааларга бистииден барган командалар багай эвес ойнаан, шыдыраага, волейболга тиилекчи болганнар.

Хостуг үевисти бодувустуң ажыл-иживиске, амыдыралывыска ажыктыг кылдыр эрттирери бистерниң бодувустан хамааржыр-дыр деп чүвени кижи бүрүзү медереп билир апарган.

З. МААДЫ.
Улуг-Хем район.

УРУГЛАРГА—ШАҢНАЛДАР

Уругларның чураан чуруктарының чыл санында болур чаңчыл болган делегей конкурзунуң тиилекчилери бичии совет чурукчуларның чогаалдарында чаш назынның, өөрүшкүнүң болгаш келир үениң темалары илереттинген. Ону «Шанкарс Уикли» деп индий журнал чоруткан.

Москвага Найырал бажыңынга болган байырлыг ёзулалга Индияның ССРЭ-де элчини С. Нурул Хасан совет уругларга бедик шаңналдарны тывыскан. Сураглыг индий чурукчуларның болгаш башкыларның шиитпири-биле Джавахарлал Неру аттыг тураскаал алдын медальды Москваның школачызы, «Василиса» чурулга студиязының өөреникчизи Наташа Перегудовага тывыскан. Өске-даа 19 совет киржикчилер мөңгүн медальдарны алганнар.

Конкурсту чорудуп келгениниң чылдарында Советтер чуртунуң беш муң хире аныяк чурукчулары аңаа киришкеннер. Оларның иштинден 680 кижиниң ажылдарын шаңнаан.

(СЭТА).

ТӨРЕЛДЕРИМ БАР БЕ?

Бичиимде оолдар-биле кады кажаа кырынга ойнап тургаш, оон аңдарылгаш, оргам кемдээн. Оон ачам тергелиг аътка Кызыл эмчизинге чедирген. Кызыл эмчилери байдалым берге боорга, соңгаар улуг хоорайның эмчилеринче чоруткан. Ол эмнелгеге дыка үр эмнеткеш, хөрээм долгандыр гипстиг Кызыл хоорайның республика эмнелгезинге катап келдим. Аңаа чыдырымда безин, ада-ием келбээн.

1959 чылда эмнелгеден Ак-Туругнуң өскүстер школазынче чорудупкан. Ол школага өөренип, он класс доостум. Оон шериг албаның эрттиргеш, ажылдап кирдим. Эки улустуң холунга кирип, өг-бүле тудуп, ажы-төлдүг, аас-кежиктиг чурттап чор мен. Совет чазактың сагыш салыышкынының ачызында, өскүссүревейн, ортумак школаны доозуп, амыдыралдың делгем оруунче киргенимге өөрүп чоруур мен. Ынчангаш хөй-ниитиге ажыктыг ажылдарны кылып, өске эш-өөрүм-биле бир дөмей, аас-кежиктиг амыдыралга бүргеткенимге чоргаарланмас аргам чок.

Ынчалзажок чүвени билир апарган үемде болган болуушкуннар сагыжымдан ыравастыр. Ада-ием та бар, та чок улус. Ындыг-даа болза, менден улуг улус база турган чадавас. Бодум 1952 чылдың февраль 29-та төрүттүнген мен. Уруглар бажыңынга турумда кижизидикчи башкылар ада-иемни сураглааш тыппаан. Башкылар адамның адын меңээ Иванович деп тыпсып каан. Төрүттүнген черимни Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суур деп бижээн. Мени Михаил Иванович Салчак дээр.

Чагаа ээзи
М. САЛЧАК.

СПОРТ·СПОРТ·СПОРТ·СПОРТ

ХОСТУГ ХҮРЕШКЕ МАРГЫЛДАА

Спортчу дээди мергежил школазының хууда бирги чери дээш хостуг хүрешке ажык маргылдаа Кызылдың «Херел» спорт залынга болуп эрткен. Маргылдаага алды райондан, «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелинден болгаш Кызыл хоорайдан шилиндек мөгелер хүрешкен. Аңаа ССРЭ-ниң 6 спорт мастери, спорт мастеринге 15 кандидат болгаш бирги разрядтың 95 мөгези киришкен.

Ноябрь айда эрткен Хем райондан хостуг хүрешрешке тренерлер семинарынга улаштыр бо маргылдааны организастаан болгаш аңаа мөгелер-даа, тренерлер-даа боттарының арга-дуржулгазын солчуп, ажыктыг чүүлдерни хөйнү билип, көрүп алыр аргалыг болган.

Мөгелерни деңзи аайы-биле ийи бөлүкке чарган болгаш бодунуң бөлүүнге (деңзи аайы-биле) тиилээн спортчулар маргылдааның шаңналдыг чери дээш демиселди уламчылаан.

45 килограмм чедир деңзиниң категориязынга Тес-Хем райондан Мерген Доңгак биле Кызыл хоорайның төлээзи Ростислав Монгуш олар (кайызы-даа боттарының бөлүктеринге тиилээн) бирги, ийиги чер дээш хүрешкеннер. Мерген Доңгак сан талазы-биле мурнап тургаш, сөөлгү минуталарда удурланыкчызын ийи чарнынга салгаш, тиилеп үнген.

«Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң мөгези, бирги разрядчы, Альберт Лишкин биле Тес-Хем райондан хостуг хүрештиң хоочуну, спорт мастеринге кандидат Алексей Хертек олар үези доостурунга чедир 15 секундада арткан турда, Хертек удурланыкчызындан чеди сан мурнай берген чоруп турган. Хоочуннуң кылган частырыы чүл дээрге, шак бо үеде аныяк мөгениң хүрежиниң аянынче кирип, изигленип эгелээш, ол-ла хевээр үнүп шыдавайн, октадып алган.

ССРЭ-ниң кубогу дээш бо чылдың октябрь айда Сухуми хоорайга болуп эрткен хостуг хүреш маргылдаазынга 48 килограмм чедир категорияның деңзизинге мөңгүн медальды алган Красноярскиде шериг албаны эрттирип турар Борис Севенек (сураглыг мөге Христофоровка чаңгыс сан четпейн барган) түңнел хүрешке Улуг-Хемден келген спорт мастеринге кандидат Кысыгбай Оскалды сан талазы-биле арыгга октааш, тиилээн.

№ 4 профтехучилищениң аныяк мөгези, спорт мастеринге кандидат Шолбан Ондар тиилелгеже чүткүлдүүн көргүзүп, бодунуң удурланыкчызы, ССРЭ-ниң спорт мастери Монгуш Араптанга баштай сан талазы-биле четкеш (9:9 апарган) оон хүреш төнеринге чедир 5-ле секунда артканда база ийи санны немей алгаш, 11 биле 9 санныг кылдыр доозуп, дуржулгалыг мөгени ынчаар тиилеп ап, бирги черже үнер аргалыг болган.

62 килограмм деңзиге Кызылдың педагогика институдунуң спортчузу, ССРЭ-ниң спорт мастери Монгуш Каң-Демир түңнел хүрешке Улуг-Хем райондан Алим Ёнданны сан талазы-биле ашкаш, бирги черни бүзүрелдии-биле чаалап алган.

РСФСР-ниң «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң 62 килограмм чедир мөгелериниң аразынга ийи дакпыр чемпиону, Красноярск хоорайның кедээ ажыл-агый институдунуң студентизи Радик Наважап Александр Тоорукту сан талазы-биле арыгга октааш, бирги черже үнген.

Бо эрткен маргылдааның дугайында РСФСР-ниң алдарлыг, республиканың шилиндек командазының улуг тренери Валерий Маадыр-оолович Оюн мынчаар демдеглеп турар.

— Маргылдаа ниитизи-биле бедик деңнелге болуп эрткен. Районнарда болгаш Кызыл хоорайда-даа хүрежиринге хандыкшылдыг аныяк мөгелер барын бо-даа, мооң мурнунда-даа маргылдаалар көргүскен. Тренерлер моон-даа соңгаар кызып ажылдаары негеттинер. Олардан кедизинде барып спортчу дээди класстың мөгелери үнүп болурунуң барымдаазы бар.

База бир онзалап демдеглеп каап болур чүүл болза, «Спартак», «Урожай» эки тура спорт ниитилелдеринде уругларның хостуг хүрешке спорт школаларындан аңгыда «Трудовые резервы» ниитилелинде хостуг хүрешке спортшколазы бо күзүн ажыттынган болгай. Бо маргылдаага ук ниитилелдиң мөгелери хейү-биле киришкен болгаш үш кижи бодунуң деңзизинге тиилекчи болган. Школаның аныяк тренерлери О. С. Сат биле В. Б. Оюн оларның эки ажылдап эгелээниниң түңнелин көргүзүп турар-дыр.

Маргылдааның кошкак талаларын улуг тренер В. М. Оюн база демдеглээн. Улуг деңзиге мөгелерниң ховар киржип турары. Бо маргылдаага 82, 90, 100 болгаш оон өрү деңзилерге мөгелер киришпээн. Ол — чер-черде тренерлерниң талазындан четпес ажылдың түңнели-дир. База бир дүвүренчиг чүве, чоокка чедир-ле республикага шаңналдыг черлерден дүшпейн келген Чөөн-Хемчик райондан шыырак мөгелер үнмейн турар апарган. Хостуг хүреш тренерлериниң семинарынга Чадаанада уругларның спорт школазындан тренерлер келбээн.

Тиилекчилер өртектиг белектер болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткылаан. Судья коллегиязының шиитпирин ёзугаар эң чараш хүрешти көргүскени дээш Радик Наважапка база эң эки судьялааны дээш арбитр (хевис кырынга судья) Николай Ооржакка шаңналды тывыскан.

Ч. ООРЖАК,
хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Тула хоорайның ниити ыр бөлүүнүң концерти. 9.20 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 10.25 — «Чокан Валиханов». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 11.40—«Идём на миллион». Док. телефильм. 12.10—12.15 — Медээлер. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «ССРЭ — Мексика. Страницы дружбы». Док. телефильм. 15.25 — Бүгү-эвилелдиң болгаш делегей конкурстарының лауреады В. Чугунов (баян) ойнаар. 15.45 — «Амгы совет литературада В. И. Ленинниң овур-хевири». 16.20 — «Аданың бажыңы». 16.50 — Школачылар концерт залында. 17.40 — Чурук бүрүзүнде хүн. 17.55 — Миллионнарның ленинчи университеди. Ниити билиг школазының реформазы болгаш СЭКП Программазының чаа эдилгезиниң төлевилелин ёзугаар кижизидилге системазын улам ыңай сайзырангайжыдары. 18.30 — Т. Боккерни. Квартет. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Аас чогаалының янзы-бүрүзү. Кишинёвтан дамчыдылга. 19.20 —Тайбың болгаш аныяктар. 19.55 — «Чокан Валиханов». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Документальный экран». 22.45 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Стратегия поиска». Эртем-нептереldиг фильм. 8.35; 9.40 — Бойдус эртеми. 4 класс. Черге амыдыралга агаарның ужур-дузазы. 8.55 — «Вода священная». Эртем-нептереldиг фильм. 9.05; 12.45 — Испан дыл. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Физика. Оптиктиг приборлар. 10.35; 11.35 — Зоология. 7 класс. Балыктарның өзүп көвүдээри болгаш хөгжүүрү. 11.00 — Авамның школазы. 12.00 — «Заводы будущего». Эртем-нептереldиг фильм. 12.15 — Төөгү. 9 класс. Москвага декабрьның боо-чепсектиг тура халыышкыны. 13.20 — Школачыларга хлеб дугайында. «Хлеб бистиң-биле кожа». 13.50—«Самый красивый конь». Уран-чечен фильм. 15.05 — 15.10 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Кызылдың уран чүүл училищезиниң музыка салбырының башкыларының концерти. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «Азия төвү». Медээлер. 19.10 — «Культура болгаш амыдырал». Хову-Аксы суурнуң культура-спорт комплекизиниң ажылының дугайында.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Утёнок Тим». Мультфильм. 20.15 — Баскетбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Тбилиси). 21.00 — «Үе». 21.35 — «Случай с поличным». Уран-чечен фильм. 23.10 — «Дебют». И. Газиев ырлаар. Уфадан дамчыдылга. 23.30—01.00 — Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Трактор».

Кино

НОЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пришла и говорю» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киносборник» 9.30, «Шутки в сторону» 10.50, 13.10, 15.00, «Жил отважный капитан» 16.50, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тайна черных дроздов» 15.00, 17.00, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Анжелика в гневе» 15.30, 17.00, 18.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к/б: «Утро обреченного прииска» 18.00, 20.00 шактарда.

КЫЗЫЛДЫҢ ХҮНДҮЛҮГ ААЛЧЫЛАРЫ БОЛГАШ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ

Чоннуң садыг хандырылгазының шынарын болгаш культуразын бедидер, садып алыкчыларга эптиг байдалды тургузар сорулга-биле Кызылдың үлетпүр садыының бүгү магазиннери воскресеньеде, 1985 чылдың ноябрь 24-те эртенгиниң 10 шактан 15 шакка чедир ажылдаар.

Магазиннерге ол хүннүң айыткан шактарында келиринче садып алыкчыларны чалап турар.

Огаар

Бөгүн республикага бүргээр, чамдык черлерге быскан хар чаар, хат кошкак. Дүне 21—26 градус, чамдык черлерге 28—33 градус соок болур. Хүндүс 11—16 градус, чамдык черлерге 18—23 градус соор.

Кызылга быскан хар чаар, хат кошкак. Дүне 24—26 градус, хүндүс 14—16 градус соор.

ШЫН Редакцияның адрези:
667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3170.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00258.